

DE SOCIALE GEVOLGEN VAN FYSIEK INGRIJPEN

EEN ONDERZOEK NAAR DE BELEVING VAN BEWONERS IN
OUDELAND VAN DE SOCIALE COHESIE EN SOCIALE
NETWERKEN NA STEDELIJKE HERSTRUCTURERING

NELLEKE VAN EGMOND

MASTERSCRIPTIE HUMAN GEOGRAPHY

UNIVERSITEIT UTRECHT

9 JULI 2021

Afbeelding voorpagina: (Gemeente Rotterdam, z.d.-d)

Masterscriptie Human Geography

Student: Nelleke van Egmond
Studentnummer: 6971083
E-mail: n.s.vanegmond@students.uu.nl
Onderwijsinstelling: Universiteit Utrecht
Faculteit: Geowetenschappen
Opleiding: Master Human Geography
Scriptiebegeleider: Kirsten Visser
E-mail: k.visser@uu.nl
Tweede lezer: Evert Meijers
E-mail: e.k.meijers@uu.nl
Stagebegeleider: Bart Boerema
E-mail: b.boerema@rotterdam.nl
Datum: 9 juli 2021

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt de scriptie ‘De sociale gevolgen van fysiek ingrijpen’: Een onderzoek naar de beleving van bewoners in Oudeland van de sociale cohesie en sociale netwerken na stedelijke herstructurering’. Voor deze scriptie is er een onderzoek uitgevoerd in de buurt Oudeland in Rotterdam. Dit onderzoek dient als afronding van de master *Human Geography* aan de Universiteit Utrecht. Het was een bijzondere periode om een onderzoek uit te voeren en mijn studententijd af te ronden.

Mijn dank gaat uit naar mijn scriptiebegeleider vanuit de Universiteit Utrecht, Kirsten Visser, voor de begeleiding van mijn onderzoek, de feedback en hulp bij de vorming van mijn onderzoek. Ondanks de gekke periode om in af te studeren, hebben wij toch via Teams goed contact onderhouden en kon ik altijd terecht met vragen. Daarnaast wil ik mijn stagebegeleider vanuit de Gemeente Rotterdam, Bart Boerema, bedanken voor de fijne samenwerking en hulp bij het onderzoek. Daarnaast mijn collega vanuit de Gemeente Rotterdam Guy Daniels, bedankt voor de hulp en het meedenken. Tot slot gaat mijn dank uit naar de bewoners van Oudeland die open hebben gestaan voor een gesprek met mij, zonder de bewoners had ik mijn onderzoek niet kunnen uitvoeren.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Nelleke van Egmond

Utrecht, 9 juli 2021

Samenvatting

Om de leefbaarheid in een buurt te vergroten worden vaak stedelijke herstructurering en sociale menging als middel gebruikt. Er worden economisch daadkrachtige huishoudens aangetrokken met een hoger inkomen tot een gebied, die een positieve invloed zouden moeten hebben op de sociale cohesie en sociale netwerken in de buurt. In dit onderzoek is onderzocht of dit ook het geval is in Oudeland, een buurt in Rotterdam. De onderzoeksvraag luidde: *“Hoe heeft de stedelijke herstructurering in Oudeland invloed op de sociale cohesie en sociale netwerken van bewoners?”*.

Om deze vraag te beantwoorden is er een kwalitatief onderzoek uitgevoerd. Er zijn 13 interviews afgenomen met bewoners van Oudeland, waarvan 3 interviews met nieuwe bewoners en 10 met oorspronkelijke bewoners. Met behulp van een vooraf opgestelde vragenlijst met onderwerpen die uit de literatuur zijn voortgekomen, zijn er semigestructureerd diepte-interviews afgenomen.

De belangrijkste resultaten die uit het onderzoek zijn gekomen, focussen zich op vier onderwerpen in de buurt: normen en waarden, sociale netwerken, buurtbinding en de ontmoetingsplekken. Wat betreft de normen en waarden is er uit het onderzoek gekomen dat deze op het niveau van de buurt weinig verschillen tussen oorspronkelijk en nieuwe bewoners. Echter worden er wel veel aannames en vooroordelen gemaakt over elkaar en heeft men zelf het idee dat de normen en waarden erg uit elkaar liggen. Het sociale netwerk van nieuwe bewoners speelt zich veelal niet af in Oudeland zelf, dat van oorspronkelijke bewoners wel. Daarnaast is het netwerk van oorspronkelijke bewoners ontwricht geraakt doordat er veel familie en vrienden uit Oudeland zijn vertrokken. Nieuwe en oorspronkelijke bewoners hebben weinig tot geen contact met elkaar, de behoefte hieraan verschilt ook erg per persoon. Wat betreft de buurtbinding blijkt dat oorspronkelijke bewoners meer gevoelens van trots uiten dan nieuwe bewoners, en dat Oudeland minder hecht is geworden. Daarnaast ligt het activiteitenpatroon erg uiteen, nieuwe bewoners besteden weinig tijd in de buurt waardoor de binding ook minder is. Er zijn daarnaast weinig ontmoetingsplekken en voorzieningen in Oudeland, terwijl met name oorspronkelijke bewoners hier wel behoefte aan hebben. Nieuwe bewoners hebben niet zo eer behoefte aan meer ontmoetingsplekken, maar wel aan meer voorzieningen.

Concluderend is er een nieuwe groep bijgekomen in Oudeland, wat heeft geleid tot misvattingen en aannames over en door deze groep. De afstand tussen bewoners is groter geworden. Er zijn meer mensen in Oudeland komen wonen die in mindere mate gebonden zijn aan de buurt waardoor bewoners meer gescheiden leven van elkaar. De sociale interactie tussen bewoners is minder geworden en het sociale netwerk van oorspronkelijke bewoners is ontwricht geraakt doordat er een nieuwe groep in Oudeland is bijgekomen. De stedelijke herstructurering heeft er voor gezorgd dat er nu mensen in één buurt wonen die verschillende opvattingen naleven wat betreft buurtbinding en sociale netwerken.

Met het oog op de wens van de Gemeente Rotterdam om sociale menging te creëren, is het advies om in te zetten op meer ontmoetingsplekken en voorzieningen in Oudeland. Op deze manier kunnen de bewoners meer in contact komen met elkaar, er ligt hier zeker een kans bij de Wilhelm Tellplaats. Ook is het advies om de activiteiten die bij Villa Vonk georganiseerd worden, meer te promoten en om als Gemeente Rotterdam zichtbaarder te zijn in de buurt zodat de drempel voor bewoners lager is om in contact te komen met de gemeente.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting.....	4
Figuren- en tabellenlijst.....	7
Hoofdstuk 1: Inleiding	8
1.1 Aanleiding.....	8
1.2 Onderzoeksvragen.....	9
1.3 Wetenschappelijke relevantie.....	10
1.4 Maatschappelijke relevantie	10
1.5 Leeswijzer	11
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	12
2.1 Stedelijke herstructurering in Nederland.....	12
2.1.2 Mengingsbeleid en buurteffecten.....	12
2.1.1 Motieven stedelijke herstructurering	13
2.2 Sociale cohesie	15
2.2.1 Begripsomschrijving	15
2.2.2 Interne en externe sociale cohesie.....	16
2.2.3 Dimensies sociale cohesie	17
2.3 Sociale netwerken	20
2.4 Gevolgen stedelijke herstructurering voor sociale cohesie en sociale netwerk.....	22
2.4.1 Gedragscomponent	22
2.4.2 Dimensie 2: normen- en waardencomponent	23
2.4.3 Dimensie 3: Belevingscomponent	23
2.4.4 Conclusie	24
2.5 Conceptueel model	25
Hoofdstuk 3: Gebiedsomschrijving	26
3.1 Geografische afbakening.....	26
3.2 Geschiedenis herstructurering Hoogvliet en Oudeland	27
3.2.1 Geschiedenis Hoogvliet	27
3.2.2 Huidige situatie Oudeland.....	28
3.3 Kenmerken Oudeland.....	30
3.3.1 Demografie.....	30
3.3.2 Sociaaleconomische kenmerken	31

3.3.3 Woningvoorraad.....	31
3.3.4 Leefbaarheid.....	32
3.3.5 Veiligheid.....	33
3.3.6 Sociale cohesie en reputatie	34
Hoofdstuk 4: Methode	36
4.1 Onderzoeksgebied.....	36
4.1.1 Rotterdam	36
4.1.2 Oudeland	37
4.2 Onderzoeksstrategie	37
4.2.1 Kwalitatief onderzoek.....	37
4.2.2 Onderzoekseenheden	37
4.2.3 Operationaliseren.....	38
4.3 Dataverzamelmethode	38
4.3.1 Interviews	38
4.3.2 De respondenten.....	39
4.3.2 Respondenten selectie/werving.....	40
4.4 Data analysemethode	40
4.5 Validiteit en betrouwbaarheid	41
Hoofdstuk 5: Resultaten.....	42
5.1 Veranderingen.....	42
5.2 Normen- en waardencomponent.....	44
5.2 Gedragscomponent.....	46
5.3 Belevingscomponent.....	48
5.4 Ontmoetingsplekken	50
Hoofdstuk 6: Conclusie, discussie en aanbevelingen.....	52
6.1 Conclusie	52
6.2 Aanbevelingen.....	54
6.3 Discussie	56
Literatuurlijst.....	57
Bijlage 1. Vragenlijst interviews	63
Bijlage 2. Codeboom Nvivo	66

Figuren- en tabellenlijst

Figuren

Figuur 1 Wijkontwikkeling (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002).....	14
Figuur 2 Definities sociale cohesie (Brock et al., 2019).....	16
Figuur 3 Relaties dimensies sociale cohesie (Eigen ontwerp, 2021).....	20
Figuur 4 Dimensies sociaal netwerk (Paes, 2008)	21
Figuur 5 Het conceptueel model	25
Figuur 6 Plattegrond wijken Rotterdam met Hoogvliet-Noord aangegeven (Rotterdam Woont, z.d.-a)...	26
Figuur 7 Oudeland gesitueerd in Hoogvliet (Gemeente Rotterdam, persoonlijke communicatie, 18 februari 2021).....	26
Figuur 8 Groene gordel rondom Hoogvliet (Gemeente Rotterdam, z.d.-e).....	27
Figuur 9 Hart van Oudeland en Oudeland-Oost (Gemeente Rotterdam, persoonlijke communicatie, 18 februari 2021).....	29
Figuur 10 Leefbaarheid Hoogvliet (Leefbarometer, z.d.)	32
Figuur 11 Leefbaarheid Oudeland (Leefbarometer, z.d.).....	33
Figuur 12 Afkomst inwoners Hoogvliet (Gemeente Rotterdam, z.d.-h)	30
Figuur 13 Woningvoorraad Hoogvliet (Eigen ontwerp, 2021)	31
Figuur 14 Bouwjaar woningen Hoogvliet (Gemeente Rotterdam, z.d.-h)	32
Figuur 15 Veiligheidsindex 2014 versus 2020 (Gemeente Rotterdam, z.d.-i, z.d.-h)	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

Tabellen

Tabel 1 Dimensies sociale cohesie (Eigen ontwerp, 2021).....	17
Tabel 2 Kenmerken respondenten	40

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Aanleiding

“VN-rapporteurs: Rotterdam en Vestia schenden recht op huisvesting”, kopt het NRC Handelsblad op 18 juni 2021 (Boonman, 2021). Volgens de daarvoor speciaal aangewezen VN-rapporteurs schendt de stedelijke herstructurering in de tweebosbuurt in Rotterdam mogelijk het recht op huisvesting doordat mensen met lagere inkomens en mensen met een migratie-achtergrond op deze manier niet meer in de stad kunnen blijven wonen (Boonman, 2021).

Vanaf de jaren '60 van de vorige eeuw verschijnen er in Nederland steeds meer beleidsnota's met stadsvernieuwingen van verschillende omvang. Met als kers op de taart de benoeming van de eerste Staatssecretaris Stadsvernieuwing in 1971 (Schuiling, 2007). De focus lag in de beginjaren van stadsvernieuwing vooral op de fysieke opgave: het inhalen van bouwtechnische achterstand van gebouwen, maar dit verandert rond de jaren '90 richting het aanpakken van sociaaleconomische, culturele en maatschappelijke revitalisering (Argos, 1997). Problemen omtrent de woonomgeving en bewonerssamenstelling moeten worden aangepakt (Schuiling, 2007). Er komt meer aandacht voor leefbaarheid in wijken, omdat de kwaliteit van de woningen inmiddels goed is. Aan het begin van de 21^e eeuw ligt de focus op het indammen van migratie van de middenklasse-gezinnen door het bouwen van meer koopwoningen voor hen in gebieden waar er juist een leegloop is van middenklasse-gezinnen (Schuiling, 2007).

De aandacht voor leefbaarheid in wijken vanaf de jaren '90 ontstaat doordat bepaalde wijken minder populair worden en er een eenzijdige woningvoorraad en bevolkingsopbouw is, waardoor er concentraties ontstaan van mensen met sociaaleconomische problemen (Ministerie van VROM, 1997). Het doel van stedelijke herstructurering in Nederland vanaf dat moment is dan ook vaak het verkleinen van de maatschappelijke achterstand in deze wijken middels het aantrekken van daadkrachtige huishoudens (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002). Het gaat hier dus om sociaal mengingsbeleid, waarbij de focus ligt op het mengen van bewoners zodat arme buurten erop vooruitgaan (Hochstenbach, 2019). 'Beleidsmakers gaan uit van de veronderstelling dat ingrepen in de woningvoorraad maatschappelijke effecten zullen veroorzaken; de maatregelen zullen niet alleen de ruimtelijk-economische kwaliteit van de betrokken buurt verbeteren, maar ook zorgen voor een sociaaleconomisch meer diverse bevolkingsopbouw' (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002, p. 13). Met deze sociaaleconomische mix in wijken, ligt de focus van herstructurering dus vooral op het sociaal kapitaal in de wijk. Onder sociaal kapitaal kan verstaan worden 'het verkrijgen van ondersteuning via informele relaties, zoals burens' (Cramm, Van Dijk & Nieboer, 2013, p. 51). Sociaal kapitaal kan alleen bestaan tussen twee of meerdere personen volgens Quite, Hofstra, Knigge en De Schipper (2014). Wanneer men een investering doet in een relatie, wordt er ook verwacht dat deze investering iets gaat opleveren (Quite et al., 2014). Het gaat bij sociaal kapitaal dus om het in contact brengen van bewoners met verschillende sociaaleconomische posities die elkaar kunnen helpen.

Naast het positieve effect op het sociaal kapitaal, brengt stedelijke herstructurering ook negatieve gevolgen met zich mee. Ten eerste kan stedelijke herstructurering ook een negatieve invloed uitoefenen op het sociaal kapitaal en sociale netwerken in de wijk. Sociale netwerken kunnen ontwricht raken door het veranderen van de bewonerssamenstelling, waardoor mensen bijvoorbeeld hun burens niet meer kennen en niet meer om hulp willen en durven vragen (Bolt & Torrance, 2005).

Ten tweede oefent stedelijke herstructurering invloed uit op de sociale cohesie in een wijk. Onder sociale cohesie kan verstaan worden ‘de onderlinge relaties tussen buurtbewoners’ (Cramm et al., 2013, p. 51). Er is veel onderzoek gedaan naar de relatie tussen sociale cohesie en stedelijke herstructurering (Bolt & Torrance, 2005; De Kam & Needham, 2003; R. J. Kleinhans, 2005; Marissing, Bolt & Van Kempen, 2004).

De conclusie is vaak dat stedelijke herstructurering (met als focus differentiatie van inkomen in de wijk) niet per definitie leidt tot een betere sociale cohesie in de wijk (Bolt & Torrance, 2005). De gedachtegang achter stedelijke herstructurering en het aantrekken van economisch daadkrachtige huishoudens is dat mensen met een hoger inkomen een positieve invloed zouden hebben op de sociale cohesie in de buurt, maar dit is vaak niet het geval volgens Van Beckhoven en Van Kempen (2002). Het kan namelijk ook leiden tot het *langs* elkaar leven van oorspronkelijke en nieuwe bewoners, in plaats van het *met* elkaar leven (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002).

In dit onderzoek staat de sociale cohesie in Oudeland, een buurt in Hoogvliet (Rotterdam) centraal. Er spelen veel sociale problemen achter de voordeur, zoals schulden en werkloosheid in Oudeland (Gemeente Rotterdam, 2019). Om deze problemen op te lossen, is de Gemeente Rotterdam nu bezig met het herstructureren van de wijk. Een deel van de woningvoorraad en buitenruimte in Oudeland is de afgelopen 6 jaar al vernieuwd met behulp van het Ruimtelijk Kader Oudeland, wat is opgesteld in 2015 door de gemeenteraad van Rotterdam. De rest van de wijk is nu aan de beurt (Gemeente Rotterdam, n.d.-c). Doordat de herstructurering al zes jaar bezig is, woont er op dit moment ook al een deel nieuwe bewoners in de wijk.

Het doel van de stedelijke herstructurering in Oudeland is volgens de Gemeente Rotterdam ‘het aanpakken van de eenzijdige woningvoorraad en daarmee het aantrekken van een daadkrachtige doelgroep waarmee de bevolkingssamenstelling van Oudeland gedifferentieerder wordt’ (Gemeente Rotterdam, persoonlijke communicatie, 2021). De betekenis van ‘gedifferentieerder’ is in deze context een mix van mensen met verschillende inkomens. De Gemeente Rotterdam wil dus dat er door middel van stedelijke herstructurering, meer mensen met een hoger inkomen in Oudeland komen wonen zodat de sociaal-maatschappelijke problemen afnemen, de focus ligt dus op het sociaal kapitaal. De vraag is echter wat dit voor gevolgen heeft voor de al bestaande sociale netwerken in de wijk. De Gemeente Rotterdam ziet nu dat herstructurering leidt tot een ontwrichting van de sociale relaties in de wijk: het komt de sociale cohesie dus niet ten goede. Het idee leeft bij de Gemeente Rotterdam dat nieuwe en oorspronkelijke bewoners weinig contact met elkaar hebben (B. Boerema, persoonlijke communicatie, 2020). Er is echter door de Gemeente Rotterdam niet eerder onderzoek gedaan naar de ervaringen en percepties van bewoners zelf met betrekking tot de sociale cohesie en sociale netwerken.

1.2 Onderzoeksvragen

Dit onderzoek focust zich op de ontwikkeling van sociale netwerken in tijden van stedelijke herstructurering in Oudeland. De focus ligt bij de beleving van de bewoners zelf. Wat is precies de (sociale) relatie tussen nieuwe en oorspronkelijke bewoners? Bevinden oorspronkelijke en nieuwe bewoners zich in dezelfde sociale netwerken? Wat is de behoefte van de bewoners zelf omtrent sociale cohesie en sociale netwerken in de wijk? Het onderzoek gaat echt de diepte in. Er wordt gekeken naar de veranderingen in Oudeland door de stedelijke herstructurering op het gebied van sociale cohesie en sociale netwerken vanuit de ogen van de bewoners. De bewoners zijn aan het woord.

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt:

“Hoe heeft de stedelijke herstructurering in Oudeland invloed op de sociale cohesie en sociale netwerken van bewoners?”

Deelvragen om antwoord te geven op de hoofdvraag zijn:

1. Hoe is de wijk Oudeland de afgelopen jaren veranderd ten gevolge van stedelijke herstructurering?
2. Hoe zien de sociale netwerken van oorspronkelijk en nieuwe bewoners van Oudeland eruit?
3. Hoe ervaren de oorspronkelijk en nieuwe bewoners van Oudeland de sociale cohesie hun wijk? Hoe is dit veranderd sinds 2004 volgens oorspronkelijke bewoners?
4. Wat zien oorspronkelijke en nieuwe bewoners van Oudeland als belemmeringen en kansen om met elkaar in contact te komen? (Voorzieningen voor ontmoetingen?)

Het doel van het onderzoek is het in kaart brengen van de sociale netwerken van oorspronkelijke en nieuwe bewoners in Oudeland en deze met elkaar te vergelijken. Daarnaast het geven van advies aan de Gemeente Rotterdam over hoe sociale contacten kunnen worden gecreëerd en behouden tussen oorspronkelijke en nieuwe bewoners in Oudeland.

1.3 Wetenschappelijke relevantie

In de wetenschappelijke literatuur worden vaak aannames gedaan over het feit dat stedelijke herstructurering en sociale menging een positieve invloed uitoefenen op de sociale cohesie, sociaal kapitaal en sociale netwerken (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002; Kleinhans et al., 2014; Marissing et al., 2004; Ouwehand, 2018). De voorwaarde daarvoor is dat mensen ook daadwerkelijk in contact komen met elkaar. Er is echter weinig bekend over hoe die sociale contacten er uit zien, waar ze gevormd worden en of er überhaupt wel behoefte aan is onder de bewoners zelf. Dit wordt in deze scriptie onderzocht.

Volgens van Eijk (2010) lijkt de aandacht voor de sociale netwerken en het buurtgebruik van buurtbewoners daarnaast verloren te gaan in de brede strategieën van sociale menging en stedelijke herstructurering. Deze zijn echter cruciaal om te begrijpen of, hoe en voor wie er negatieve effecten ontstaan van het wonen in een buurt met een lage sociale cohesie (Van Eijk, 2010). In deze scriptie ligt daarom de nadruk op de sociale netwerken en sociale cohesie in Oudeland.

1.4 Maatschappelijke relevantie

Dit onderzoek is op meerdere manieren relevant voor de maatschappij, verschillende partijen hebben baat bij de uitvoering van dit onderzoek. De Gemeente Rotterdam kan bijvoorbeeld met dit onderzoek veranderingen aanbrengen in het (herstructurering)beleid in Oudeland en andere wijken in Rotterdam. De uitkomsten van dit onderzoek kunnen er bijvoorbeeld voor zorgen dat de Gemeente Rotterdam in volgende herstructureringsplannen meer aandacht besteed aan de sociale component van herstructurering in plaats van alleen te focussen op de fysieke component. Daarnaast kan de Gemeente Rotterdam door de uitkomsten van dit onderzoek, beter de mening van bewoners meenemen in herstructureringsbeleid doordat er met bewoners gesproken wordt.

Recent is het initiatief 'Recht op de stad' van de grond gekomen in Rotterdam, waarin bewonersgroepen en andere Rotterdammers pleiten voor een ander woonbeleid in de stad (Mulders, 2021). Een woonbeleid waarbij iedereen recht heeft om te wonen in de stad, en dit niet alleen een plek wordt voor de rijke(re) mensen in de maatschappij. Kritiek komt vanuit verschillende hoeken, niet alleen bewoners, maar ook wetenschappers, kunstenaars en stedenbouwkundigen (Mulders, 2021). Met het oog op 'Recht op de stad' is het interessant voor de Gemeente Rotterdam om de resultaten van dit onderzoek te vergelijken met het huidige woonbeleid en de punten waarvoor het nieuwe initiatief zich sterk maakt. Het zijn immers ook de bewoners in een wijk in Rotterdam met wie gesproken gaat worden in dit onderzoek.

Daarnaast kunnen ook andere gemeentes in Nederland de resultaten gebruiken en projecteren op hun eigen (herstructurerings)beleid. Verder kan dit onderzoek ook relevant zijn voor de scholen, sportclubs, buurthuizen en andere plekken in Oudeland waar mensen samen komen. Deze organisaties kunnen met behulp van dit onderzoek beter inspelen op de behoefte van bewoners om sociale cohesie en sociale netwerk in de wijk te vergroten danwel verkleinen.

1.5 Leeswijzer

In de bovenstaande paragrafen is de aanleiding van het onderzoek geschetst, zijn de onderzoeksvragen uiteengezet en is de relevantie uitgelegd. Het onderzoeksrapport is vanaf hier opgedeeld in een theoretisch deel en een empirisch deel. Te beginnen met hoofdstuk 2, het theoretisch kader. Hierin staan de theorieën die vanuit de wetenschap belangrijk zijn als voedingsbodem voor dit onderzoek centraal. Verschillende concepten en begrippen worden hier uitgelegd. Hoofdstuk 3, de gebiedsomschrijving, focust vervolgens op de wijk Oudeland zelf. Er wordt beschreven hoe de wijk in elkaar steekt, wat opvallendheden zijn, wat de geschiedenis is omtrent stedelijke herstructurering en wat de status daarvan op dit moment is. Hoofdstuk 4, de methoden, focust op de methoden die gebruikt worden om het empirische gedeelte vorm te gaan geven. Hoofdstuk 5, de resultaten, bespreekt de behaalde resultaten van het onderzoek. De informatie die uit de interviews is gekomen wordt hier uiteengezet. Het laatste hoofdstuk, de conclusie, beantwoordt de hoofdvraag van het onderzoek, de discussie wordt besproken en aanbevelingen voor de Gemeente Rotterdam worden benoemd.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

Het vraagstuk betreffende Oudeland kan in een breder kader gezien worden. De belangrijkste concepten die ten grondslag liggen aan het onderzoek zijn stedelijke herstructurering, sociale cohesie en sociale netwerken. In de wetenschappelijke literatuur is veel onderzoek gedaan naar deze concepten. Paragraaf 2.1 betreft de aanleiding en oorzaken van het mengings- en herstructureringsbeleid in Nederland. In 2.2 en 2.3 worden de concepten sociale cohesie en sociale netwerken uitgelegd. In de laatste paragraaf, 2.4., staan tot slot de gevolgen van stedelijke herstructurering voor de sociale cohesie en sociale netwerken in de buurt centraal.

2.1 Stedelijke herstructurering in Nederland

Stedelijke herstructurering¹ is sinds de jaren '90 van de vorige eeuw een belangrijk punt geworden op de agenda van de Nederlandse overheid (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002). Deze paragraaf omschrijft de oorsprong van stedelijke herstructurering, die ligt in het mengingsbeleid en de buurteffecten. Vervolgens worden enkele motieven voor stedelijke herstructurering toegelicht.

2.1.2 Mengingsbeleid en buurteffecten

De aandacht voor sociale menging heeft sinds de jaren '80 van de vorige eeuw veel aandacht gekregen sinds het verschijnen van het boek *The Truly Disadvantaged* van Julius Wilson. Hij stelt daarin dat 'segregatie schadelijk is voor de ontplooiingskansen van de laagste inkomensgroepen en dat het leidt tot buurteffecten: effecten die niet te herleiden zijn tot de sociaaleconomische en andere karakteristieken van de betreffende bewoners, maar louter het effect zijn van de samenstelling van de buurt' (Ouweland, 2018, p. 7). De aanleiding voor het ontstaan van beleid omtrent sociale menging zijn buurteffecten, het idee dat de samenstelling van de buurt van invloed is op de uitkomsten van buurtbewoners. Volgens Ouweland (2018) is sociale menging een constante in het Nederlandse herstructureringsbeleid van de afgelopen decennia. Stedelijke herstructurering heeft dus alles te maken met sociale menging; het is vaak de achterliggende gedachte achter stedelijke herstructurering.

Volgens Galster (2012) worden buurteffecten gestimuleerd door vier verschillende mechanismen: omgevingsmechanismen, geografische mechanismen, institutionele mechanismen en sociaal-interactieve mechanismen. Waarbij het bij omgevings-mechanismen bijvoorbeeld gaat om de invloed van de fysieke omgeving op het gedrag van buurtbewoners. Zo kan veel geluidsoverlast in de buurt zorgen voor meer stress. Een voorbeeld van een geografisch mechanisme is het gebrek aan werkgelegenheid in een gebied waardoor mensen beperkt zijn in hun keuzemogelijkheden. Een institutioneel mechanisme is bijvoorbeeld stigmatisering van een groep of gebied waardoor kansen van mensen lager liggen op bijvoorbeeld werkgebied, maar ook het zelfvertrouwen.

---

¹ Een term die regelmatig terugkomt in stukken over stedelijke herstructurering is (staatsgeleide) gentrificatie. Deze twee termen betekenen in de context van deze scriptie hetzelfde. Staatsgeleide gentrificatie is namelijk het vernieuwen van de woningvoorraad door de overheid in een achterstandswijk, waardoor deze wijk aantrekkelijker wordt voor de middenklasse (Van der Graaf & Veldboer, 2009).

Dit onderzoek focust op de sociaal interactieve mechanismen die van invloed zijn op de buurteffecten. Het gaat hier met name om het gedrag, houding en overtuigingen van bewoners in een buurt, deze kunnen volgens Galster (2012) beïnvloed worden door andere buurtbewoners. De focus ligt onder andere op de gevolgen van en voor de normen en waarden in de buurt, rolmodellen, de sociale cohesie, sociale controle en sociale netwerken.

2.1.1 Motieven stedelijke herstructurering

De doelstelling om sociale menging te creëren is volgens Ouwehand (2018) gebaseerd op verschillende paradigma's. Buys (1997) omschrijft hier drie invalshoeken van: de sociaaleconomische, sociaal-culturele en ruimtelijk-economische invalshoek. Bij alle drie gaat het uiteindelijk om het creëren van een zogenaamde 'sociale mix' in de buurt (Ouwehand, 2019).

Maatschappelijke kansen

Volgens Van Beckhoven & Van Kempen (2002) vindt stedelijke herstructurering vanuit deze dimensie plaats om sociale problematiek in steden op te lossen. De problematiek betreft dan vaak de ruimtelijke concentratie van kansarmen. Op het moment dat deze groep meer verspreid is over de ruimte, is er ook een kleinere kans op stigmatisering van (inwoners van) bepaalde wijken (Buys, 1997).

Het gaat om de relatie tussen sociaaleconomische kenmerken van de hele bevolking van een wijk, en de maatschappelijke kansen van de individuele bewoners (Buys, 1997). Het doel van stedelijke herstructurering is hier het creëren van meer kansen voor bewoners met maatschappelijke achterstanden in een wijk door bijvoorbeeld differentiatie in inkomen in die wijk (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002). 'Gedifferentieerde wijken (naar sociaaleconomische positie) bieden de mogelijkheid tot het ontstaan van economische contacten. Zo kan de rijke buurman zijn werkeloze buurvrouw als huishoudster inhuren' (Buys, 1997, p. 14). Het gaat hier om het verbeteren van de sociaaleconomische positie en maatschappelijke kansen van (oorspronkelijke) bewoners in de buurt. De achterliggende gedachte van stedelijke herstructurering is hier dus het aantrekken van mensen met hogere inkomens naar de buurt

Leefbaarheid

Stedelijke herstructurering vindt hier niet plaats vanuit de gedachte van sociale problematiek zoals achterstand of sociaal isolement, maar het gaat hier om de tevredenheid en betrokkenheid met de wijk, sociale veiligheid en criminaliteit (Buys, 1997). Het gaat hier om de relatie tussen enerzijds de sociaal-culturele kenmerken van de bevolking en de woonbeleving, anderzijds de leefbaarheid in het woongebied. Het doel van stedelijke herstructurering is hier het creëren van een stabiele sociale structuur (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002). Een stabiele sociale structuur en betere sociale integratie ontstaat door aanpassingen in de woningvoorraad waardoor er huishoudens aangetrokken worden met hogere inkomens (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002). Door deze veranderingen gaat de leefbaarheid in een buurt omhoog.

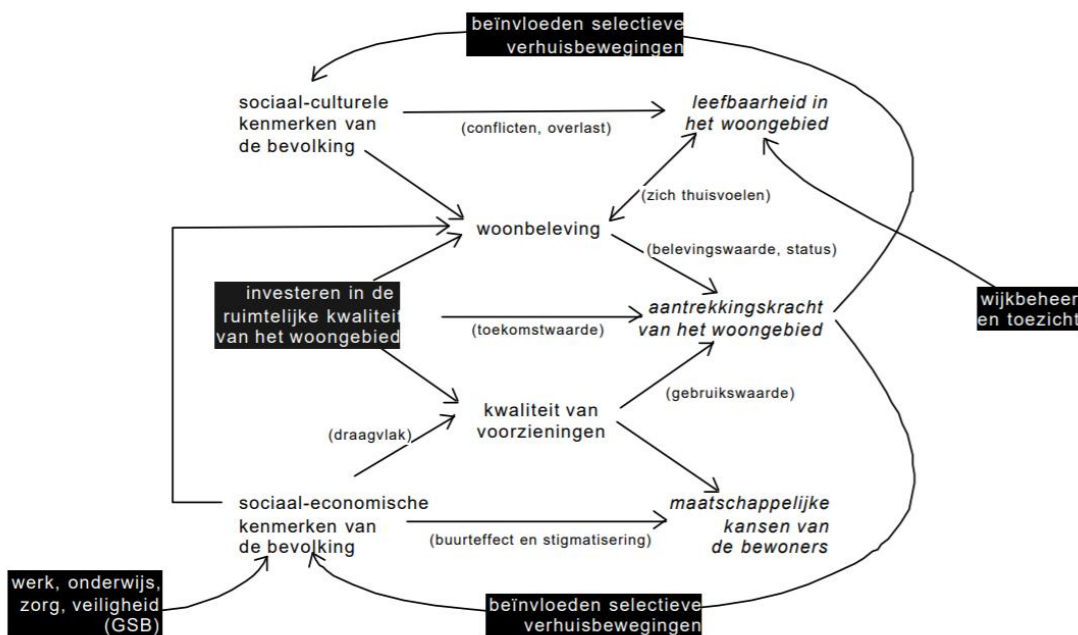
Aantrekkingskracht

De focus ligt hier op de vraag: 'welke bevolkingsgroepen zijn nodig voor het behoud en versterking van de economische vitaliteit en de status van een woongebied?' (Buys, 1997, p. 29). Het gaat om de relatie tussen enerzijds de aantrekkingskracht (marktpositie) van het woongebied en anderzijds de sociaaleconomische en sociaal-culturele samenstelling van de bevolking én ruimtelijke kwaliteit van het gebied. De problematiek is hier het feit dat (koopkrachtige) gezinnen wegtrekken uit gebieden.

Dit heeft weer gevolgen voor de verhuurbaarheid van woningen, leegstand, lagere taxatiewaarden en verkoopprijzen (Buys, 1997). Het doel van stedelijke herstructurering is dan ook het creëren van een betere concurrentiepositie van een wijk op de woningmarkt doordat er meer mensen met een hoger inkomen in de wijk komen wonen (Buys, 1997).

Er kan dus geconcludeerd worden dat de achterliggende gedachte van alle drie de invalshoeken het aantrekken van midden- en hoge inkomensgroepen tot een wijk is (dus sociale menging), om zo een kleinere concentratie te hebben van problemen (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002). Figuur 1 geeft de drie invalshoeken in één model voor wijkontwikkeling weer. Maatschappelijke kansen, leefbaarheid en aantrekkingskracht zijn aan de rechterzijde van het model onder elkaar weergegeven. In de zwarte blokken in figuur 1 zijn de aangrijppunten voor sturing vanuit de overheid aangegeven. De bevolkingsamenstelling in een buurt kan door de overheid dus worden beïnvloed door:

- Werkgelegenheid, onderwijs, zorg en veiligheid
- Beïnvloeden van selectieve verhuisbewegingen
- Wijkbeheer en toezicht
- Investerings in de ruimtelijke kwaliteit

Figuur 1 Wijkontwikkeling (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002)

Het model laat verder zien dat sociaaleconomische en sociaal-culturele kenmerken van de bevolking in een buurt, van invloed zijn op de drie motieven voor stedelijke herstructurering. Dit valt weer samen met het idee van menging: op het moment dat er een te hoge concentratie is van bijvoorbeeld mensen met een lage sociaaleconomische positie, leidt dit tot de wens om een meer gemengde wijk te creëren. Dit gebeurt bijvoorbeeld middels het verbeteren van de aantrekkingskracht van het woongebied, zodat er meer mensen met een hogere sociaaleconomische positie naar de wijk trekken.

2.2 Sociale cohesie

In deze paragraaf staat het begrip sociale cohesie centraal. Het gaat hier om hetgeen dat een samenleving bij elkaar houdt. 'Sociale cohesie is een prachtig onderwerp, ook al is het begrip een van de meest abstracte en moeilijkste uit de sociologie' (Schuyt, 1997, p. 16). Volgens Kearns & Forrest (2000) is sociale cohesie een vage term waarvan vaak verwacht wordt dat iedereen weet wat ermee bedoeld wordt. Dit is echter niet het geval, 'in de praktijk van alledag lijkt voor sociale cohesie hetzelfde op te gaan als wat volgens Augustinus voor het begrip 'tijd' geldt: je weet wat het is, totdat je het probeert uit te leggen' (Schnabel, Bijl, & De Hart, 2008, p. 13). Het begrip sociale cohesie wordt daarom in deze paragraaf uitgelegd aan de hand van verschillende dimensies en invalshoeken.

2.2.1 Begripsomschrijving

Er zijn vanuit verschillende invalshoeken en disciplines pogingen gedaan om een definitie van sociale cohesie te vormen, bijvoorbeeld de politicologische, sociologische en economische invalshoek (Brock, Kwakernaak, Meere & Boutellier, 2019). Emile Durkheim, Franse socioloog, heeft als een van de eersten het begrip sociale cohesie gebruikt. Dit was al aan het einde van de 19^e eeuw. Als een van de grondleggers van onderzoek naar sociale cohesie vroeg hij zich af 'wat de banden zijn die mensen met elkaar verenigen?' (Komter et al., 2000, p. 27). Echter is er bij de klassieken van het vakgebied geen eenduidige en scherp uitgewerkte definitie te vinden van het begrip sociale cohesie (Schnabel et al., 2008).

Volgens Kearns & Forrest (2000) is de kern van sociale cohesie het feit dat er een *cohesive society* is, waarin alle onderdelen in de maatschappij op een bepaalde manier samenhangen met elkaar en bijdragen aan het welzijn van mensen. Zij stellen dat sociale cohesie de 'harmonieuze ontwikkeling van verschillende maatschappelijke groepen langs gemeenschappelijke economische, sociale en ruimtelijke standaarden is' (Brock et al., 2019, p. 5). Dit laat dus goed zien dat het bij sociale cohesie gaat om meerdere vraagstukken, die gaan over verschillende dimensies van samenleven, en niet over één specifiek onderwerp. Ook de definitie van De Hart en anderen (2002) wijst op het feit dat er meerdere dimensies zijn van sociale cohesie: 'Sociale cohesie is een meerduidelig en meerdimensionaal begrip. Het verwijst naar de deelname aan maatschappelijke instituties, de sociale contacten die mensen onderling onderhouden, maar ook naar hun oriëntatie op collectieve normen en waarden'(de Hart et al., 2002, p. 8).

Schaalniveaus

Sociale cohesie kan zich uiten op verschillende schaalniveaus: nationaal, regionaal, plaatselijke gemeenschappen, groepen en organisaties volgens De Hart en anderen (2002). Er kan bijvoorbeeld sprake zijn van sociale cohesie op regionaal niveau, terwijl dit op individueel niveau totaal niet het geval is. 'Afname van sociale cohesie op het ene niveau, op een ander niveau kan betekenen dat vormen van sociale uitsluiting, vijandbeelden en groepsconflicten aan belang inboeten; desintegratie op het ene niveau kan integratie op een ander niveau bevorderen' (de Hart et al., 2002, p. 10).

Moge het duidelijk zijn dat sociale cohesie op verschillende manieren opgevat kan worden. Brock en anderen (2019) geven in hun rapport een overzicht van verschillende definities van sociale cohesie (figuur 2). Dit laat ook zien dat er geen eenduidige definitie is en dat het een breed concept is. Om het begrip wat meer te verduidelijken, wordt in de volgende paragraaf gefocust op de verschillende dimensies die tezamen sociale cohesie omvatten.

In deze scriptie wordt deze definitie van sociale cohesie aangehouden:

‘Sociale cohesie is de interne bindingskracht van een sociaal systeem (gezin, groep, organisatie, universiteit, stad, samenleving als geheel’ (Schuyt, 1997, p. 18).

Definities van sociale cohesie	
Durkheim (1893)	De lijm die de samenleving bij elkaar houdt.
Bourdieu (1987)	De middelen die individuen uit hun netwerken extraheren.
Putnam (1993)	Kenmerken van sociale organisatie, zoals vertrouwen, normen en netwerken, die de efficiëntie van de samenleving via gecoördineerde acties coördineert.
Maloutas & Pantelidou Malouta (2004)	De mate waarin er sprake is van sociale controle, sociale netwerken, vertrouwen in andere bewoners en een zekere bereidheid samen te zoeken naar oplossingen voor collectieve problemen.
Chan, To & Chan (2006)	De mate van onderlinge verbondenheid.
Huygen & De Meere (2008)	De interne bindingskracht van een sociaal systeem.
Boers, Van Steden & Boutellier (2008)	De sociale verhoudingen en sociale omgang tussen mensen.
Sociaal Cultureel Planbureau (2008)	De mate waarin mensen in gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij maatschappelijke verbanden in hun persoonlijke leven, als burger in de maatschappij en als lid van de samenleving.
Tolsma, Van der Meer & Gesthuizen (2009)	De sociale harmonie die het publieke en private leven verbetert via gevoelens van vertrouwen en de participatie in netwerken en burgerorganisaties.
Raad van Europa (2010)	De capaciteit van de samenleving om de welvaart en het welzijn van alle burgers te waarborgen, ongelijkheden te minimaliseren en polarisatie te vermijden.
WRR (2018)	Wat een gemeenschap bij elkaar houdt en het vermogen van burgers om samen te leven en samen te werken.

Figuur 2 Definities sociale cohesie (Brock et al., 2019)

2.2.2 Interne en externe sociale cohesie

Sociale cohesie kan een interne en externe invalshoek hebben. Waarbij externe cohesie gaat om de integratie tussen verschillende groepen en interne cohesie om de integratie binnen een bepaalde groep (Bolt & Torrance, 2005). Jeugdbendes en drugskartels hebben bijvoorbeeld een sterke interne sociale cohesie, maar dit kan spanningen opleveren als gekeken wordt naar de gehele samenleving. Sterke interne sociale cohesie kan leiden tot het denken in termen als ‘geestverwanten’ en ‘buitenstaanders’, en tot het ontstaan van vijandbeelden van andere groepen (Schnabel et al., 2008). Op het moment dat de interne sociale cohesie in een groep groot is, kan dit leiden tot het strenger bewaken van grenzen. Er kan een drang ontstaan binnen een groep om zichzelf af te sluiten van de samenleving en bepaalde normen en waarden te volgen die in strijd kunnen zijn met de samenleving (Schnabel et al., 2008). Vanuit het perspectief van de samenleving is sociale cohesie niet altijd wenselijk, volgens Schnabel en anderen (2008) kan het zorgen voor ‘het afsnijden van informatiestromen en integratie of verbreiding van technologische innovaties belemmeren’ (p. 16).

De interne sociale cohesie kan bijvoorbeeld versterkt worden door het hebben van een gemeenschappelijke ‘vijand’ (Schuyt, 1997). Schuyt (1997) stelt dat ‘bij extreme, sterk gepolariseerde conflicten de interne cohesie binnen groepen het sterkst is, maar de groepslogica zal elke interne afwijking, elk intern conflict, onderdrukken’ (p. 21). Sociale cohesie levert per definitie ook een scheiding op, namelijk een scheiding van iedereen die niet in het bezit is van het specifieke groep onderscheidende kenmerk (Schuyt, 1997). Schuyt (1997) noemt hier als voorbeeld een dorp met twee voetbalclubs, binding aan de ene club, betekent afscheiding van de andere club.

2.2.3 Dimensies sociale cohesie

Verschillende onderzoekers hebben gepoogd om het begrip sociale cohesie te verduidelijken aan de hand van een indeling in dimensies. Zoals te zien is in tabel 1, zit er enige overlap in de verschillende dimensies. De dimensies van sociale cohesie zijn verbonden met elkaar en hebben effect op elkaar (Dekker & Bolt, 2005; Kearns & Forrest, 2000). Dit zorgt er voor dat de complexiteit van het concept groter wordt (Brock et al., 2019). In deze dimensies gaat het om horizontale én verticale sociale cohesie. Waarbij horizontale sociale cohesie betekent: ‘de sociale cohesie binnen en tussen groepen bewoners in de buurt’, en verticale sociale cohesie betekent juist ‘de sociale cohesie tussen bewoners(organisaties) en overige partijen die bij de herstructurering van een wijk een rol spelen, zoals het wijkbureau, de wijkraad en de gemeente’ (Marissing et al., 2004, p. 17). In het vervolg van deze paragraaf worden de drie dimensies van Bolt en Torrance (2005) verder toegelicht, deze zijn allen relevant op het buurtniveau. De dimensies *sociale veiligheid* en *sociale controle* en *solidariteit en welvaartsverdeling* zijn minder relevant op het niveau van de buurt en worden daarom in dit onderzoek niet verder uitgewerkt.

Dimensie	Kearns & Forrest (2000)	Brock et al. (2019)	Bolt & Torrance (2005)	Marissing et al. (2004)
1	Gedeelde normen en waarden en politieke cultuur	Betrokkenheid en vertrouwen	Normen- en waardencomponent	Gedeelde waarden en normen
2	Sociale veiligheid en sociale controle	Veiligheid	Normen- en waardencomponent	
3	Solidariteit en welvaartsverdeling	Gelijkheid		
4	Sociale netwerken en sociaal kapitaal	Sociaal contact	Gedragscomponent	Sociale contacten
5	Plaatsgebondenheid en identiteit	Leefomgeving	Belevingscomponent	Buurtbinding

Tabel 1 Dimensies sociale cohesie (Eigen ontwerp, 2021)

Dimensie 1: Gedragscomponent

De eerste dimensie van sociale cohesie bestaat uit de sociale netwerken van buurtbewoners. Het gaat hier om het contact tussen burgers onderling, de mate van sociale participatie via sociale interactie en formele participatie (Bolt & Torrance, 2005). Volgens Kearns en Forrest (2000, p. 1000) is de belangrijkste component van sociale cohesie de sociale netwerken. Op het moment dat burgers goede en sterke sociale netwerken hebben, is de sociale cohesie ook groter (Kearns & Forrest, 2000). Het sociale netwerk van bewoners kan versterkt worden doordat men bijvoorbeeld een gezamenlijk belang heeft, zoals het tegengaan van vernieuwingen in de wijk. Dit is een ‘cohesie bevorderende factor’ (Marissing et al., 2004).

Ook het hebben van kinderen kan de cohesie bevorderen, hierdoor komen bijvoorbeeld ouders in contact met elkaar via school, sport, muziek en andere activiteiten van de kinderen.

Volgens Bolt en Torrance (2005) hebben studies aangetoond dat de buurt in het algemeen de afgelopen decennia minder belangrijk is geworden in het dagelijks leven van mensen, evenals het onderhouden van goede relaties met burens. De vorm die relaties tussen burens nu aannemen is afhankelijk van bijvoorbeeld de persoonlijke opvattingen van mensen over burensrelaties, het buurtgebruik en de woonduur. Ook de focus op de buurt hangt af van persoons- en huishoudenskenmerken (Bolt & Torrance, 2005). Volgens Marissing en anderen (2004) is er bijvoorbeeld een verschil in de mate waarin men de buurt belangrijk vindt tussen hoog- en laagopgeleiden. Waarbij het voor laagopgeleiden vaker van belang is om sociale contacten in te buurt te hebben zodat zij hierop terug kunnen vallen. Daarnaast is de gerichtheid op de buurt onder ouderen vaak groter, evenals gezinnen met jonge kinderen (Bolt & Torrance, 2005).

Er kan door beleidsmakers via sociale relaties en netwerken een positieve invloed uitgeoefend worden op de sociale cohesie in de samenleving (Brock et al., 2019). Dit kan door het organiseren van ontmoetingsactiviteiten zoals buurt- of straatfeesten en festivals. De redenatie hierachter is dat naarmate mensen elkaar vaker ontmoeten op 'uitgelokte' gelegenheden, ze na verloop van tijd elkaar ook vaker op gaan zoeken buiten deze georganiseerde activiteiten (Brock et al., 2019). Het opbouwen van vertrouwen binnen een gemeenschap is onder andere gebaseerd op publieke familiariteit. Deze publieke familiariteit ontstaat volgens Brock en anderen (2019) doordat mensen elkaar op verschillende plekken ontmoeten, kennismaken van elkaar, en 'ontvreemden'. Het faciliteren van publieke ruimtes waar mensen elkaar ontmoeten is dus erg belangrijk voor het ontvreemden, en creëren van sociale cohesie. Op deze manier kunnen er zelfs op de langere termijn nieuwe contacten en relaties ontstaan. Beleid wat juist een negatieve invloed op de sociale cohesie kan hebben is het plaatsen van meer koopwoningen in gebieden waar eerst veel huurwoningen aanwezig waren. Deze herstructurering leidt 'zeker niet automatisch tot sociale netwerken tussen oude en nieuwe bewoners van zo'n buurt' (Marissing et al., 2004, p. 19).

Tot slot is de veiligheid van invloed op de sociale interactie tussenbuurtbewoners. De objectieve en subjectieve veiligheid in de samenleving hebben invloed op hoe en hoe frequent burgers met elkaar omgaan. Op het moment dat iemand zich niet veilig voelt, heeft dit consequenties voor de activiteiten die men buiten de deur onderneemt (Brock et al., 2019). De objectieve veiligheid in een samenleving bestaat uit het aantal echte criminele activiteiten wat plaatsvindt. Het gaat om de delinquentie: de mate waarin delicten plaatsvinden en de kans op daderschap van delicten (Brock et al., 2019). Bij subjectieve veiligheid gaat het juist om de veiligheidsgevoelens van mensen, niet om de daadwerkelijke criminele activiteiten. Dit is ook een stuk lastiger om te meten.

Dimensie 2: Normen- en waardencomponent

De tweede dimensie van sociale cohesie gaat over de mate waarin er gelijkgerichte opvattingen bestaan over de (ongeschreven) regels in de buurt (Bolt & Torrance, 2005). Er is sprake van sociale cohesie op het moment dat mensen dezelfde waarden delen die ervoor zorgen dat mensen zich kunnen identificeren met de buurt, en als mensen tezamen dezelfde doelen nastreven (Kearns & Forrest, 2000). Gemeenschappelijke waarden zijn de laatste tientallen jaren vervaagd door de toenemende mate van individualisering en ontzuiling (Brock et al., 2019). Men is meer gericht op privacy en heeft minder sociale contacten in de buurt, juist daarom zijn de gedeelde opvattingen in de buurt des te belangrijker geworden.

Volgens Marissing en anderen (2004) is het over het algemeen zo dat er eerder relaties en contacten ontstaan tussen buurtbewoners op het moment dat er niet veel conflicten zijn met betrekking tot de gemeenschappelijke normen en waarden. Daarnaast is het zo dat de sociale cohesie in een buurt onder spanning kan komen te staan op het moment dat er zich 'nieuwe categorieën in de buurt komen vestigen en de 'oude garde' niet in staat is om de nieuwkomers aan hun regels te onderwerpen' (Bolt & Torrance, 2005, p. 18). Deze nieuwe mensen brengen namelijk eigen normen en waarden met zich mee de buurt in. Nieuwe, jonge mensen zijn vaak nog individualistischer en bouwen bijvoorbeeld direct een schutting terwijl tuinen voorheen open en onbeschut waren (Bolt & Torrance, 2005). Dit is dus een voorbeeld van tegengestelde opvattingen in de buurt. Ook een verandering op het gebied van sociale controle duidt op andere opvattingen in de buurt.

Tot slot is de sociale controle belangrijk, 'het toezicht houden op en (waar mogelijk) ingrijpen in het handelen van anderen in de openbare ruimte' (Brock et al., 2019, p. 7). Dit kan formeel, informeel of functioneel toezicht zijn. Waarbij formeel toezicht bijvoorbeeld de politie kan zijn, informeel toezicht zijn bijvoorbeeld burens die elkaars woning in de gaten houden bij vakantie, functioneel toezicht is het inzetten van wijkwachten (Brock et al., 2019).

Dimensie 3: Belevingscomponent

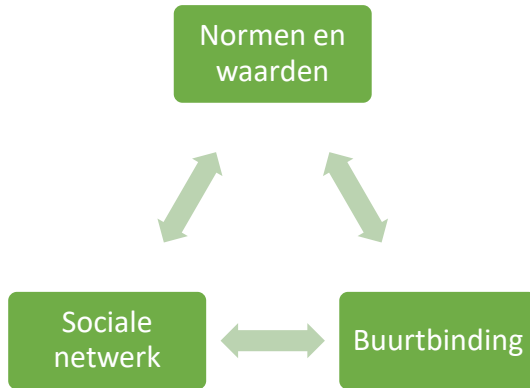
De derde en tevens laatste dimensie van sociale cohesie betreft de buurtbinding, de identificatie die bewoners hebben met de buurt (Bolt & Torrance, 2005). Op het moment dat een gebied een eigen identiteit heeft, heeft dit een positieve invloed op de verbinding tussen mensen en daarmee ook de sociale cohesie (Brock et al., 2019). Het gaat hier dus om buurtbinding, gevoelens van trots, imago en verbondenheid (Bolt & Torrance, 2005). De mate van identificatie met de buurt hangt af van de bevolkingssamenstelling en de reputatie van de buurt volgens Bolt en Torrance (2005). Het is over het algemeen zo dat de identificatie met de buurt hoger is op het moment dat er meer bewoners zijn die dezelfde leefstijl hebben. Er zijn echter ook 'moderne stedelingen' die zich juist meer met de diversiteit van de stad identificeren (Bolt & Torrance, 2005)

Volgens Marissing en anderen (2004) bestaat buurtbinding uit drie componenten: de sociale, ruimtelijke en mentale component. Waarbij sociale buurtbinding samenvalt met de eerste dimensie van sociale cohesie (de sociale netwerken van mensen). Ruimtelijke buurtbinding betreft het identificeren van mensen met de fysieke omgeving. Mensen identificeren zich met een bepaald gebied op het moment dat ze er herinneringen koesteren die betekenis geven aan het gebied (Kearns & Forrest, 2000). De bereidheid van mensen om deel te nemen aan sociale netwerken en sociaal kapitaal wordt dan groter volgens Kearns en Forrest (2000). Bij mentale buurtbinding gaat het om de betrokkenheid van mensen, het emotionele gevoel om verbonden te zijn met elkaar en met plekken.

Relatie dimensies sociale cohesie

De drie dimensies van sociale cohesie kunnen goed los van elkaar gezien worden. Zo kan het bijvoorbeeld zo zijn dat mensen weinig sociale contacten in de buurt hebben, terwijl ze zich toch erg verbonden voelen met de buurt (Bolt & Torrance, 2005). Toch oefenen de drie dimensies van sociale cohesie ook invloed op elkaar uit. Dit is schematisch weergegeven in figuur 3. De relatie tussen het sociale netwerk van mensen in de buurt en de gevoelens van buurtbinding is veelvuldig besproken in de literatuur. Veel onderzoekers zien de mate van buurtbinding als een gevolg van het sociale netwerk van mensen.

Op het moment dat mensen veel sociale contacten hebben in de buurt, is de buurtbinding groter (Dekker & Bolt, 2005). Dekker en Bolt (2005) stellen in hun artikel dat het ook andersom kan werken: als mensen bewust een plek kiezen om te wonen waar ze zich prettig voelen, gaan zij actief contact leggen met bijvoorbeeld burens. Buurtbinding zorgt er dus voor dat mensen actief contact gaan leggen met anderen in de buurt, waardoor het van invloed is op de sociale netwerken. Buurtbinding zorgt er daarnaast ook voor dat men meer moeite doet om de normen en waarden in de buurt na te leven (Dekker & Bolt, 2005).

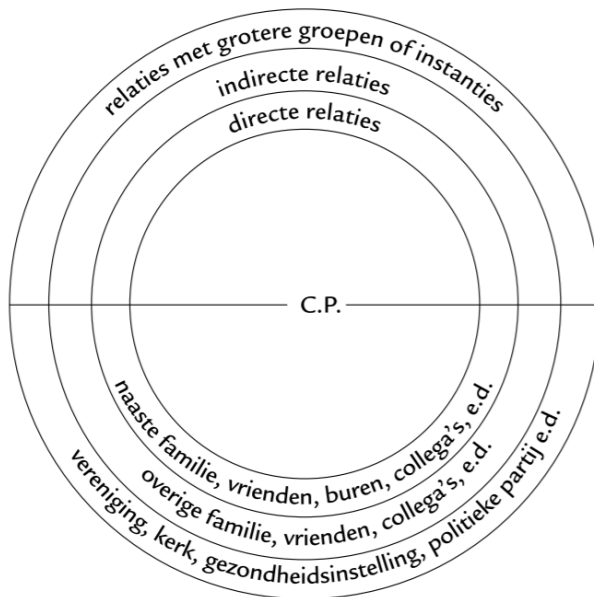
Figuur 3 Relaties dimensies sociale cohesie (Eigen ontwerp, 2021)

2.3 Sociale netwerken

Zoals uit de vorige paragraaf is gebleken, zijn de sociale netwerken eigenlijk onderdeel van de sociale cohesie. In deze paragraaf wordt er nog iets verder ingezoomd op het concept sociale netwerken omdat het een belangrijk onderdeel is in dit onderzoek.

Sociale netwerken ontstaan als gevolg van menselijke en sociale interactie. Een sociaal netwerk bestaat uit actoren en de relaties, of banden, die de actoren verbinden met elkaar (Arcia Oliveira & Ao Gama, 2012). De relatie die ontstaat kan van verschillende aard zijn, bijvoorbeeld persoonlijk of professioneel. Paes (2008, p. 151) omschrijft sociale netwerken als 'die groep mensen, waarmee iemand min of meer duurzame banden onderhoudt voor de vervulling van levensbehoeften'. Het gaat daarbij ook om het gevoel van verbondenheid, en niet alleen om het aantal mensen met wie iemand een relatie onderhoudt. Het gaat om het gevoel om zich vertrouwd te voelen met anderen en het gevoel ergens bij te horen (Bartelink & Verheijden, 2015).

Er zijn verschillende dimensies van sociale netwerken, dit is te zien in figuur 4. De binnenste kring, directe relaties, zijn de sociale contacten die het dichtst bij staan en waar men altijd op kan terugvallen. Het zijn vanzelfsprekende contacten waarbij het vertrouwen gebaseerd is op een persoonlijke relatie. Voorbeelden zijn de beste vrienden en het gezin van iemand. De middelste kring, indirecte relaties, bestaat uit sociale contacten die men regelmatig tegenkomt, maar die wel iets verder van de persoon afstaan. Het vertrouwen is hier gebaseerd op 'algemeen vertrouwen', in plaats van een persoonlijke relatie. Voorbeelden zijn hier klasgenoten, sportmaatjes, burens en kennissen. De laatste dimensie, relaties met grotere groepen of instanties, betreft sociale contacten die ver van iemand af staan. Het contact is met name functioneel, waardoor er een grote afstand is tussen deze personen. Daarnaast zijn het vaak geen blijvende contacten maar verdwijnen deze na een tijd weer. Voorbeelden zijn hulpverleners en leraren (Bartelink & Verheijden, 2015).

Figuur 4 Dimensies sociaal netwerk (Paes, 2008)

Het sociale netwerk van mensen kan volgens Bartelink en Verheijden (2005) drie verschillende functies hebben: normatieve functie, praktische ondersteuning en psychologische of emotionele ondersteuning. Bij de *normatieve functie* gaat het om de voorbeeldrol die contacten hebben voor elkaar. Contacten in een sociaal netwerk vormen een rolmodel voor elkaar, en houden ook sociale controle. Bij *praktische ondersteuning* gaat het om het feit dat mensen in een sociaal netwerk, beroep kunnen doen op dat netwerk om praktische zaken te regelen. Bijvoorbeeld het helpen bij een verhuizing, huishoudelijke hulp na een ziekenhuisopname of het oppassen op de kinderen. Tot slot *psychologische of emotionele ondersteuning*, hier gaat het om het feit dat het sociale netwerk mogelijkheid biedt om als 'luisterend oor' op te treden. 'Emotionele ondersteuning versterkt het psychisch welbevinden: ouders weten bijvoorbeeld dat zij geliefd en gewaardeerd zijn en dat er voor ze gezorgd wordt, wanneer mensen voor hen klaar staan' (Bartelink & Verheijden, 2015, p. 4).

Het sociale netwerk van mensen kan ervoor zorgen dat mensen bevoorrechte informatie verkrijgen. Het kan er ook voor zorgen dat mensen toegang tot bepaalde kansen krijgen en dat individuen bepaalde middelen kunnen verkrijgen om deze kansen te bereiken (Jack, 2005).

2.4 Gevolgen stedelijke herstructurering voor sociale cohesie en sociale netwerk

Deze paragraaf focust op hoe de sociale cohesie en sociale netwerken veranderen in een wijk op het moment dat er sociale menging plaatsvindt door stedelijke herstructurering. De bevolkingssamenstelling in een buurt verandert dus op dit moment. In eerdere paragrafen is gekeken naar de aanleiding en oorzaken van stedelijke herstructurering, nu ligt de focus op de gevolgen (voor sociale cohesie en sociale netwerken). De mate van invloed die stedelijke herstructurering kan uitoefenen op de sociale cohesie en sociale netwerk in een buurt, hangt af van de mate waarin de buurt belangrijk is voor buurtbewoners. Dit verschilt namelijk per persoon. Er bestaan 'locals' die veel activiteiten ondernemen met een sterke oriëntatie op de buurt zelf, voor hen is de buurt belangrijk en oefent stedelijke herstructurering een grote invloed uit op de sociale netwerken. De tegenhanger hiervan zijn 'cosmopolitans', van wie het leven en de sociale netwerken zich veel meer buiten de buurt afspeelen (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002) en voor wie stedelijke herstructurering in mindere mate van invloed is op de sociale netwerken.

Zoals eerder benoemd, is het doel van stedelijke herstructurering vaak om meer sociale menging te creëren middels het aantrekken van mensen met een hoge(re) sociaaleconomische positie. In de literatuur bestaan er meerdere opvattingen over wat nou precies de gevolgen zijn van dit mengingsbeleid. Zo zijn er wetenschappers die pleiten voor het feit dat het positieve invloeden uitoefent op bewoners in een wijk doordat de middenklasse hulp biedt aan de armere mensen in de wijk, het heeft dus een positieve werking op het sociaal kapitaal van bewoners (Wittebrood & Van Dijk, 2007). Ook zijn er wetenschappers die ervan overtuigd zijn dat stedelijke herstructurering juist negatieve gevolgen heeft, bijvoorbeeld op de sociale cohesie in een wijk (Van der Graaf & Veldboer, 2009). Lees (2008) is bijvoorbeeld kritisch op het beleid omtrent sociale menging en sociale cohesie in Europa en Noord-Amerika. Volgens haar is er weinig bewijs voor de positieve effecten die sociale menging heeft op de sociale uitkomsten in wijken.

2.4.1 Gedragscomponent

Uit onderzoek van Marissing en anderen (2004) blijkt dat 'slopen van huurwoningen in herstructureringsgebieden in Nederlandse steden en het daarvoor in de plaats zetten van koopwoningen zeker niet automatisch leidt tot sociale netwerken tussen de oude en nieuwe bewoners van zo'n buurt' (pp. 18-19). Volgens Bolt en Torrance (2005) is het zo dat in herstructureringsgebieden waar veel nieuwbouw geplaatst is, weinig (sociale) interactie bestaat tussen bewoners die in de nieuwbouwwoningen komen wonen, en overige bewoners.

Butler (2003) wijst in zijn onderzoek op het feit dat het niet gunstig is voor een wijk wanneer de oorspronkelijke en nieuwe bewoners weinig contact hebben met elkaar. Het leidt in Islington (Noord-Londen) bijvoorbeeld tot polarisatie van de sociale structuur. De middenklasse stuurt kinderen bijvoorbeeld niet naar de school in de wijk, maar naar een school daarbuiten, waardoor kinderen totaal niet in het sociale leven van elkaar aanwezig zijn (Butler, 2003). Ook DeSena (2006) laat dit zien in haar onderzoek in Greenpoint (Brooklyn, New York City). Sociale relaties tussen oorspronkelijk en nieuwe bewoners zijn gesegregeerd door de selectie van scholen voor kinderen (DeSena, 2006).

De manier waarop de publieke ruimte is ingericht, is van invloed op de mogelijkheden van bewoners om elkaar te ontmoeten en oefent volgens Wittebrood en van Dijk (2007) invloed uit op de sociale samenhang en de sociale interactie tussen buurtbewoners.

Op het moment dat een wijk bijvoorbeeld weinig voorzieningen heeft, zijn er ook weinig plekken waar mensen elkaar ontmoeten, wat weer invloed heeft op de vorming van sociale contacten en de sociale interactie tussen bewoners (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002).

2.4.2 Normen- en waardencomponent

Bolt & Torrance (2005, p. 20) stellen bijvoorbeeld dat 'in een homogeen samengestelde buurt de kans groter is op hechte sociale netwerken, op overeenkomstige ideeën over de leefregels en zal er eerder sprake zijn van een (collectieve) verbondenheid met de buurt'. De homogeniteit van buurten wordt echter aangetast door stedelijke herstructurering (Bolt & Torrance, 2005). Daarnaast stellen De Kam & Needham (2003) in hun onderzoek dat bestaande tegenstellingen op het gebied van normen en waarden versterkt kunnen worden door stedelijke herstructurering, het kan zorgen voor sterkere scheidslijnen tussen oude en nieuwe bewoners op het gebied van normen en waarden (De Kam & Needham, 2003).

2.4.3 Belevingscomponent

Buurtbinding is een belangrijke factor waar stedelijke herstructurering en mengingsbeleid invloed op uitoefenen. De buurtbinding kan namelijk onder druk komen te staan op het moment dat er stedelijke herstructurering plaatsvindt. Er zijn verschillende factoren van invloed op de buurtbinding in een wijk, die hieronder worden toegelicht.

Sociale en gebouwde omgeving

Wanneer een wijk homogeen is, versterkt dit volgens Van Beckhoven en Van Kempen (2002) de buurtbinding. Het gaat hier bijvoorbeeld om ouderen, mensen met kinderen en mensen met een uitkering. Ditzelfde geldt voor de leefstijl van mensen. Een homogene leefstijl in een wijk zorgt voor betere buurtbinding. Er zijn ook onderzoekers die pleiten voor het steeds minder belangrijk worden van de buurt in de leefwereld van buurtbewoners. Dagelijkse activiteiten vinden steeds meer buiten de buurt plaats, men kan zich afvragen in hoeverre het homogene of heterogene karakter van een wijk dan nog van belang is? (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002).

Naast de homogeniteit van een wijk, is ook het voorzieningenaanbod van belang (Dautzenberg, 2009). In een wijk die dicht bij een grootstedelijke voorziening ligt, is het voor de hand liggend dat veel bewoners naar deze voorziening zullen trekken en geen activiteiten ondernemen in de eigen buurt. Herstructureringsbeleid kan het voorzieningenaanbod in een buurt verbeteren, wat een positieve invloed kan hebben op de buurt en de buurtbinding. 'Bewoners zijn niet meer afhankelijk van voorzieningen elders en kunnen meer activiteiten dichtbij huis ontwikkelen' (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002, p. 18). Onderzoek van Bolt en Kleinhans (2010) in Rotterdam wijst bijvoorbeeld ook uit dat de aanwezigheid van groen in de stad, een positieve invloed heeft op de buurtbinding.

Een voorbeeld wat betreft de gebouwde omgeving is de scheiding tussen verschillende woningtypen die ontstaan door stedelijke herstructurering. Bewoners van koopwoningen hebben vaak alleen contact met andere eigenaar-bewoners, en bewoners van woningcomplexen alleen met complexgenoten. Bij nieuwbouw is het daarnaast het geval dat nieuwe bewoners vaak weinig gebruik maken van lokale voorzieningen en weinig contact zoeken met burens. Volgens Van Beckhoven en Van Kempen (2002) zijn de ontmoetingskansen dan misschien wel toegenomen tussen bewonersgroepen door de stedelijke herstructurering, maar dit betekent niet dat mensen hun gedrag hier ook direct op gaan aanpassen.

Persoonlijke en huishoudenskenmerken

De samenstelling van een huishouden heeft ook invloed op de buurtbinding. Een huishouden waar bijvoorbeeld kinderen aanwezig zijn, biedt meer mogelijkheden voor contact tussen volwassenen (ouders) binnen de buurt dan wanneer er geen kinderen zijn (Dautzenberg, 2009; Bolt, Kleinhans & Lindeman, 2011). Daar staan andere huishoudens, zoals studenten, tegenover. Zij spenderen juist meer tijd buiten de buurt en wonen gemiddeld niet lang in een buurt. De verblijfsduur in de buurt is ook van invloed op de buurtbinding. Starters en studenten zullen bijvoorbeeld minder actief zijn in de buurt doordat zij het besef hebben dat dit niet hun 'eindstation' is (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002).

Op het moment dat een huishouden het idee heeft richting het einde van de wooncarrière te gaan, zal men zich meer bezighouden met het buurtleven volgens Van Beckhoven en Van Kempen (2002). Dit blijkt ook uit onderzoek van Dautzenberg (2009), mensen die gestopt zijn met werken worden meer georiënteerd op de buurt. Ditzelfde geldt voor huurders en kopers: kopers investeren meer in het buurtleven dan huurders doordat de verwachte verblijfsduur langer is (Bolt et al., 2011).

Ook de sociaaleconomische klasse van huishoudens is een belangrijke factor in de mate van buurtbinding. Zo hebben hoopopgeleiden vaak een breed activiteitennetwerk, waardoor ze juist minder vaak aanwezig zijn in de buurt zelf en hier minder in investeren dan mensen met een lager opleidingsniveau en inkomen. De actieradius van laagopgeleiden is vaak lager (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002).

2.4.4 Conclusie

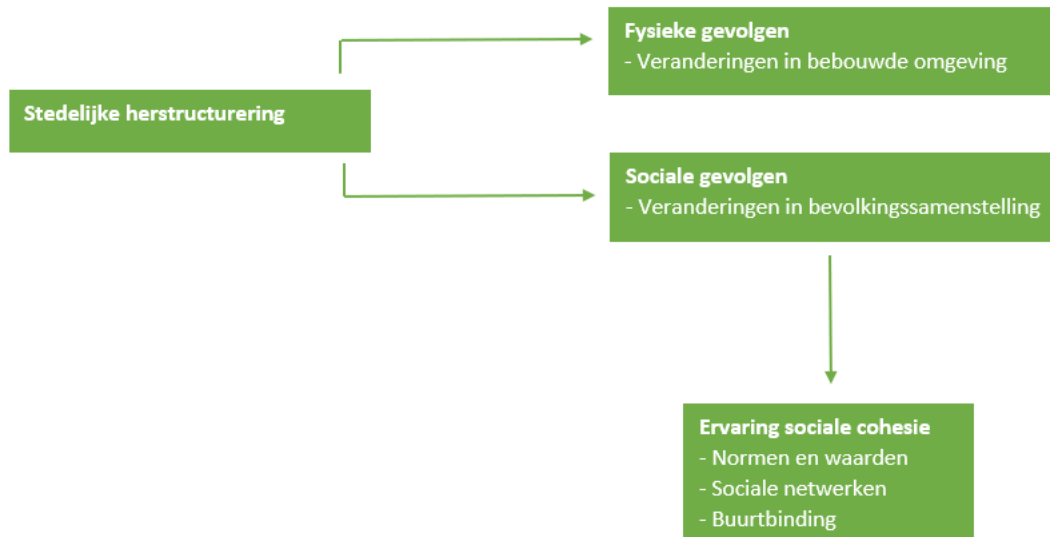
Door het beleid omtrent stedelijke herstructurering en de focus daarin op sociale menging, vinden er veranderingen plaats in een wijk, bijvoorbeeld omtrent de sociale en gebouwde omgeving en persoonlijke en huishoudenskenmerken. Dit heeft weer gevolgen voor de sociale cohesie en sociale netwerken in een buurt. Behalve dit indirecte effect, kan volgens Van Beckhoven en Van Kempen (2002, p. 18) 'een afgenomen betrokkenheid bij de buurt ook een rechtstreeks gevolg zijn van de herstructureringsingrepen. Zo kan het vertrek van buurtgenoten ertoe leiden dat de achtergebleven bewoners hun activiteiten ook elders gaan ontwikkelen; de oude sociale samenhang in de betreffende wijk is verdwenen'. Belangrijk is om te vermelden dat volgens Bolt en Torrance (2005), het mengen van verschillende groepen mensen in een buurt, niet per se tot sterkere onderlinge contacten leidt. Dit is echter niet gek, gezien het feit dat maar een klein percentage (10%) van de persoonlijke relatienetwerken bestaat uit burenerelaties (Bolt & Torrance, 2005)

2.5 Conceptueel model

Vanuit de theorie die in de vorige paragrafen besproken is, is een conceptueel model opgesteld. Dit is afgebeeld in figuur 5. Het conceptueel model laat zien hoe alle concepten die besproken zijn in het theoretisch kader, met elkaar samenhangen.

Stedelijke herstructurering heeft fysieke en sociale gevolgen. Waarbij de fysieke gevolgen voornamelijk veranderingen in de bebouwde omgeving omvatten, dit wordt niet onderzocht in dit onderzoek. De focus ligt namelijk op de sociale gevolgen van stedelijke herstructurering: de verandering in de bevolkingssamenstelling. Een verandering in de bevolkingssamenstelling heeft weer gevolgen voor de sociale cohesie en sociale netwerken in een buurt.

Figuur 5 Het conceptueel model

Hoofdstuk 3: Gebiedsomschrijving

In dit hoofdstuk staan Hoogvliet en Oudeland centraal, de wijk en buurt waar dit onderzoek uitgevoerd is. In paragraaf 3.1 wordt het onderzoeksgebied geografisch afgebakend, vervolgens ligt de focus in paragraaf 3.2 op de geschiedenis en stedelijke herstructurering in Oudeland en Hoogvliet als geheel. De laatste paragraaf, 3.3, focust op specifieke kenmerken wat betreft inwoners, afkomst, woningen, huishoudens en reputatie van het gebied.

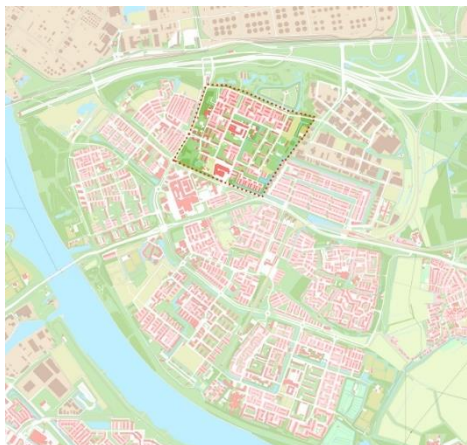
3.1 Geografische afbakening

Dit onderzoek focust zich op de buurt Oudeland, gelegen in de wijk Hoogvliet aan de zuidkant van Rotterdam. Hoogvliet bestaat uit Hoogvliet Noord en Hoogvliet Zuid, die op hun beurt weer uit 8 deelgebieden bestaan. Eén van de deelgebieden van Hoogvliet Noord is Oudeland. De ligging van Hoogvliet is bijzonder, het ligt namelijk precies tussen de Oude Maas en het hart van het industriële havengebied van Rotterdam. De ligging van Hoogvliet-Noord is aangegeven in figuur 6. Hoogvliet-Noord grenst ten zuiden aan Hoogvliet-Zuid, ten noorden ligt de A15 met aan de andere zijde van de snelweg de haven van Rotterdam, ten oosten ligt het dorpje Poortugaal en ten westen ligt de stad Spijkenisse. Hoogvliet-Noord ligt een aanzienlijk stuk van het centrum van Rotterdam af.

Figuur 6 Plattegrond wijken Rotterdam met Hoogvliet-Noord aangegeven (Rotterdam Woont, z.d.-a)

Figuur 7 geeft de ligging van de buurt Oudeland aan in de wijk Hoogvliet. Oudeland grenst aan de buurten Nieuw Engeland, Centrum en Tussenwater. In Oudeland zit een buurtcentrum, Villa Vonk, waarin ook twee basisscholen en een kinderopvang zijn gevestigd. Verder zijn er een boksvvereniging, sportschool, kerk, kinderboerderij en winkelcentrum aanwezig in Oudeland.

Figuur 7 Oudeland gesitueerd in Hoogvliet (Gemeente Rotterdam, persoonlijke communicatie, 18 februari 2021)

Wat in figuur 7 ook al een beetje te zien is, maar beter in figuur 8, is het feit dat de hele wijk Hoogvliet omringd is door een 10 kilometer lange Groene Gordel.

Figuur 8 Groene gordel rondom Hoogvliet (Gemeente Rotterdam, z.d.-e)

3.2 Geschiedenis herstructurering Hoogvliet en Oudeland

3.2.1 Geschiedenis Hoogvliet

Zoals in de inleiding en het theoretisch kader al kort besproken, kent Nederland een geschiedenis wat betreft herstructureringsbeleid. Een voorbeeld hiervan is het Grotestedenbeleid (GSB). Het GSB wordt ontwikkeld in 1994 als achterstandsbeleid om economische en sociale problemen in de grote steden te verlagen (Van der Wouden, Hamers & Verwest, 2006). Dit komt als geroepen voor de vier grote steden in Nederland (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht), die datzelfde jaar namelijk een oproep hebben gedaan tot meer economische overheidssteun om problemen als werkloosheid, integratie en criminaliteit aan te pakken in achterstandswijken (Trouw, 1994). De Gemeente Rotterdam heeft dus ook niet stil gezeten op het gebied van herstructurering- en gebiedsontwikkelingsprojecten. In de jaren '90 trok de bedrijvigheid zich terug uit de stad en industrie- en havengebieden kwamen vrij voor nieuwe ontwikkelingen en het aantrekken van bedrijven (Giele, z.d.). Ontwikkelingen in deze tijd zijn bijvoorbeeld de Kop van Zuid, wat van havengebied getransformeerd werd tot stadsdeel en het plaatsen van de Erasmusbrug (Giele, z.d.).

Hoogvliet is vanaf de jaren '90 van de vorige eeuw ook onderhevig aan grootschalige stedelijke herstructurering (Gemeente Rotterdam, z.d.-c). Na de tweede wereldoorlog zijn er veel mensen vanuit heel Nederland naar Hoogvliet getrokken om te wonen en om te werken in de haven: het werd een satellietstad (Gemeente Rotterdam, n.d.-b). De sociale en financiële problemen in de wijk stapelden zich echter op doordat veel industriearbeiders in de jaren 70 en 80 hun baan verloren. Dit leidde tot verloederding van Hoogvliet en tot de start van het grootste stedelijke herstructurering project van Nederland in 1999 (Gemeente Rotterdam, z.d.-b).

In 2004 is Hoogvliet aangewezen als één van de 56 prioriteitswijken, opgesteld door het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (Ministerie van VROM, 2004). Dit beleid focuste zich vooral op het aanpakken van de fysieke ruimte in de wijken (Reinout Kleinhans et al., 2014). Ook behoorde Hoogvliet tot de 40 Vogelaarwijken, benoemd in 2007 (Reinout Kleinhans et al., 2014).

Het doel van Vogelaarswijken was breder dan de 56 prioriteitswijken, namelijk het verbeteren van de leefbaarheid, de sociale cohesie, de sociale mobiliteit, het woonbestand en sociale activering van bewoners (Reinout Kleinhans et al., 2014). De stedelijke herstructurering in Hoogvliet komt echter op een laag pitje te staan in 2008 door de economische crisis, maar is de laatste jaren hervat.

3.2.2 Huidige situatie Oudeland

De buurt Oudeland is ontstaan in het begin van de jaren zestig als gevolg van de uitbreiding van de Shell-vestiging in Pernis. Oudeland ligt in de oudste polder van Hoogvliet, vandaar de naam Oudeland (Gemeente Rotterdam, z.d.-f). Oudeland heeft een groen karakter en is ontworpen als een tuinstad. Kenmerkend voor een tuinstad is de aandacht voor collectiviteit op verschillende schaalniveaus: de strook, het stempel(blok), de wijk (Gemeente Rotterdam, persoonlijke communicatie, 18 februari 2021).

Oudeland is een buurt in Hoogvliet met een concentratie van sociaal maatschappelijke problemen door het (nog steeds) grote aandeel sociale woningbouw. Er spelen veel sociale problemen achter de voordeur, zoals schulden en werkloosheid (Gemeente Rotterdam, 2019). Om deze problemen op te lossen, is de Gemeente Rotterdam nu bezig met het herstructureren van Oudeland. Vijftien jaar geleden begon de Gemeente Rotterdam al met herstructurering in Oudeland vanwege de eenzijdige woningvoorraad en leefbaarheidsproblemen. Voordat de herstructurering in Oudeland gestart was, was het percentage sociale woningen 100%. Daarnaast waren er veel appartementen zonder lift aanwezig (Gemeente Rotterdam, persoonlijke communicatie, 18 februari 2021).

Herstructurering is vlak voor de crisis in 2008 grootschalig ingezet, Oudeland voelt de gevolgen ervan in sterkere mate. Het bouwen van eengezinswoningen en het slopen van goedkope huurflats verloopt niet zo snel als gepland, ook ontstaat er bijvoorbeeld veel onduidelijkheid voor bewoners van Oudeland, teruglopend gebruik van alle voorzieningen en dreigende verloedering van sloopflats zijn daarvan het gevolg. Er ontstaan verscheidene lege plekken in de buurt doordat het slopen van een aantal flats in Oudeland nu eerder gebeurt dan gepland. Er zijn nog steeds een aantal plekken in de wijk waar gesloopt moet worden, hier ontstaan beheer problemen (Gemeente Rotterdam, persoonlijke communicatie, 18 februari 2021). Een deel van de woningvoorraad en buitenruimte in Oudeland is de afgelopen zes jaar al vernieuwd met behulp van onder andere het Ruimtelijk Kader Oudeland, wat is opgesteld in 2015 door de gemeenteraad van Rotterdam. De rest van de wijk is nu aan de beurt (Gemeente Rotterdam, n.d.-c) Doordat de herstructurering al vijftien jaar bezig is, woont er op dit moment ook al een deel van de nieuwe bewoners in de buurt.

De keuze om in te zetten op een gedifferentieerd woningaanbod, en daarmee het slopen van een deel van de bestaande sociale huurwoningen, is dus al 15 jaar geleden gemaakt. Met woningcorporatie Woonbron zijn destijds afspraken gemaakt om een gedifferentieerd woningaanbod te realiseren. Woonbron is verantwoordelijk voor de herhuisvesting van haar huurders en is actief bezig met goede alternatieven te zoeken. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de sloop van de flats en de ontwikkeling van de nieuwbouw ligt bij de gemeente (Gemeente Rotterdam, persoonlijke communicatie, 18 februari 2021).

Doelstelling

Het grootste deel van Oudeland-West is inmiddels al onderhevig geweest aan stedelijke herstructurering. Het gewenste doel op dit moment is het toevoegen van woningen in het midden en hogere segment in Oudeland-Oost en het Hart van Oudeland (figuur 9). Het aantal toegevoegde woningen bedraagt 27 woningen in Oudeland-Oost en 111 (waarvan 43 op grond van de gemeente) woningen in Hart van Oudeland. Binnen het Hart van Oudeland wordt ingezet op betaalbare particuliere huurwoningen in het middensegment en in mindere mate op koopwoningen. Binnen Oudeland Oost wordt vooral ingezet op koopwoningen, en in mindere mate op huurwoningen, zodat er eigenaarschap ontstaat in de wijk. Ook in woontypologie wordt een gedifferentieerd aanbod gerealiseerd; Hart van Oudeland richt zich vooral op de toevoeging van appartementen, in Oudeland Oost wordt vooral een grondgebonden programma gerealiseerd. Doordat de nadruk ligt op het aantrekken van midden- en hogere inkomens, zijn kwalitatief goede projecten ontwikkeld met ruimte voor groen, is er meer diversiteit ontstaan in de woningvoorraad en de inkomensgroepen. Dit draagt bij aan de woonkwaliteit, het draagvlak voor de voorzieningen, het imago en zo voor een toekomstbestendig Hoogvliet. In navolging van de herstructurering in Oudeland West, vormen Oudeland Midden (Hart van Oudeland) en Oudeland-Oost de ontwikkelgebieden voor de komende jaren.

Figuur 9 Hart van Oudeland en Oudeland-Oost (Gemeente Rotterdam, persoonlijke communicatie, 18 februari 2021)

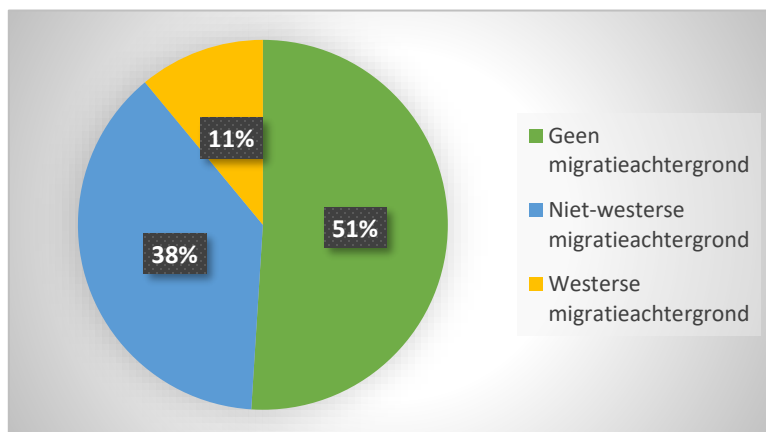
3.3 Kenmerken Oudeland

Om een completer beeld te hebben van het onderzoeksgebied, wordt er in deze paragraaf ingegaan op specifieke aspecten van de huidige situatie in Oudeland. Over de buurt Oudeland zelf zijn geen gegevens bekend, daarom focussen de meeste cijfers in deze paragraaf op Hoogvliet-Noord, waar wel gegevens van bekend zijn.

3.3.1 Demografie

In 2017 wonen er ruim 34.000 inwoners in Hoogvliet. Momenteel wonen er circa 3.000 mensen in de buurt Oudeland. Dit aantal zal in Oudeland door sloop en herbouw de komende tijd regelmatig wijzigen. Het grootste deel van de bevolking in Hoogvliet (69%) is tussen de 15 en 65 jaar, gevolgd door 17% personen tot 15 jaar en 14% personen van 65 jaar en ouder (Gemeente Rotterdam, z.d.-h). Dit is voor elke groep ongeveer gelijk aan de percentages voor de stad Rotterdam als geheel. Opvallend is dat het percentage ouderen in Hoogvliet lager ligt dan het gemiddelde van Nederland. Dit ligt namelijk op 19,5% (Volksgezondheidszorg, z.d.).

Figuur 12 laat zien dat ongeveer de helft (51%) van de bevolking in Hoogvliet autochtoon is, 49% heeft dus een migratieachtergrond. 38% heeft een niet-westerse migratieachtergrond en 11% een westerse migratieachtergrond (Gemeente Rotterdam, z.d.-h). Deze percentages zijn, evenals de leeftijdsopbouw, ongeveer gelijk aan de percentages voor de stad Rotterdam als geheel. In vergelijking met Nederland als geheel is het percentage mensen met een migratieachtergrond hoog. In Nederland is dit namelijk 24,7% (CBS, 2021b).

Figuur 10 Afkomst inwoners Hoogvliet (Gemeente Rotterdam, z.d.-h)

Het grootste deel van de huishoudens in Hoogvliet bestaat uit eenpersoonshuishoudens (37%). Gevolgd door huishoudens die een paar met kind(eren) vormen (27%) en paar zonder kind(eren) (23%). De kleinste groep vormt het eenouder huishouden, met 13%. Opvallend is hier dat het percentage eenpersoonshuishoudens in de stad Rotterdam als geheel aanzienlijk hoger is (namelijk 47%), ten opzichte van de 37% in Hoogvliet. Dit wordt gecompenseerd door het percentage ‘paar met kinderen’, dit bedraagt namelijk voor de stad Rotterdam als geheel 19% en in Hoogvliet 27% (Gemeente Rotterdam, z.d.-h).

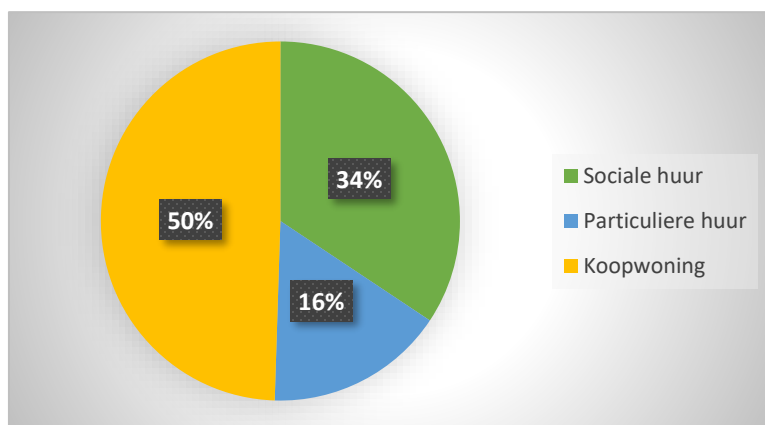
3.3.2 Sociaaleconomische kenmerken

Het aandeel huishoudens met een hoog inkomen in Hoogvliet is maar 14% van de totale huishoudens. Het percentage midden en lage inkomens is veel hoger, en ongeveer gelijk (respectievelijk 41% en 45%). De percentages voor de stad Rotterdam als geheel zien er iets anders uit, daar heeft namelijk een groter percentage een laag inkomen (52%) en een kleiner percentage heeft een middeninkomen (32%). Het aandeel hoge inkomens is ongeveer gelijk (Gemeente Rotterdam, z.d.-h). Over het algemeen wonen er dus in Hoogvliet, ten opzichte van Rotterdam, meer mensen met een middeninkomen en minder met een laag inkomen.

Het doel van de stedelijke herstructurering in Oudeland, gestart in 2015, was onder andere het aantrekken van meer middeninkomens in de buurt. Dit is echter nog niet terug te zien in de cijfers. In 2014 bedroeg het aandeel middeninkomens namelijk 42% en in 2020 bedroeg dit 41% (Gemeente Rotterdam, z.d.-i, z.d.-h). Er dus zelfs een lichte daling te zien. Er gaat natuurlijk nog veel meer sociale huur gesloopt worden en middensegment gebouwd worden in Oudeland, dus het is interessant om deze gegevens over een aantal jaar nog een keer te vergelijken.

3.3.3 Woningvoorraad

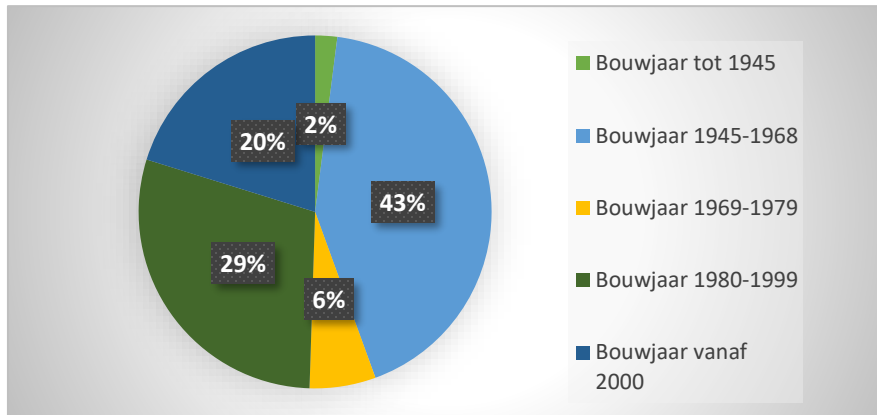
Figuur 13 laat zien dat het aandeel particuliere huur het kleinste is (16%), ten opzichte van sociale huur (34%) en koopwoningen (50%). In de stad Rotterdam als geheel is het percentage koopwoningen beduidend lager, namelijk 33%. Het aandeel particuliere huur is juist hoger in Rotterdam, namelijk 22% ten opzicht van 16% in Hoogvliet. Het aandeel sociale huur is ook in de stad Rotterdam als geheel hoger dan in Hoogvliet. In Rotterdam en Hoogvliet specifiek ligt het aandeel sociale huur aanzienlijk hoger dan het gemiddelde van Nederland, wat 28% bedraagt (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2020). Het aandeel sociale huurwoningen in Hoogvliet is sinds 2014 echter wel afgenomen, van 39% naar 34% (Gemeente Rotterdam, z.d.-g). De verwachting is dat dit nog meer gaat afnemen door de stedelijke herstructurering, er wordt namelijk met name sociale huur gesloopt en dit komt hier niet allemaal voor terug in de plaats (Gemeente Rotterdam, Persoonlijke communicatie, 18 februari 2021)

Figuur 11 Woningvoorraad Hoogvliet (Eigen ontwerp, 2021)

Het bouwjaar van de woningvoorraad in Hoogvliet is erg divers, zoals te zien is in figuur 14. Het grootste deel (43%) van de woningen is gebouwd tussen 1945 en 1968. Het aandeel van woningen wat eerder dan 1945 gebouwd is, is het kleinst (2%). Het is hier opvallend dat er grote verschillen zitten tussen Hoogvliet en Rotterdam als geheel in bepaalde jaren. In de stad Rotterdam als geheel is bijvoorbeeld 31% van de woningvoorraad voor 1945 gebouwd, terwijl dit in Hoogvliet maar 2% is. Dit is ook logisch omdat de wijk Hoogvliet pas na de tweede wereldoorlog gebouwd werd.

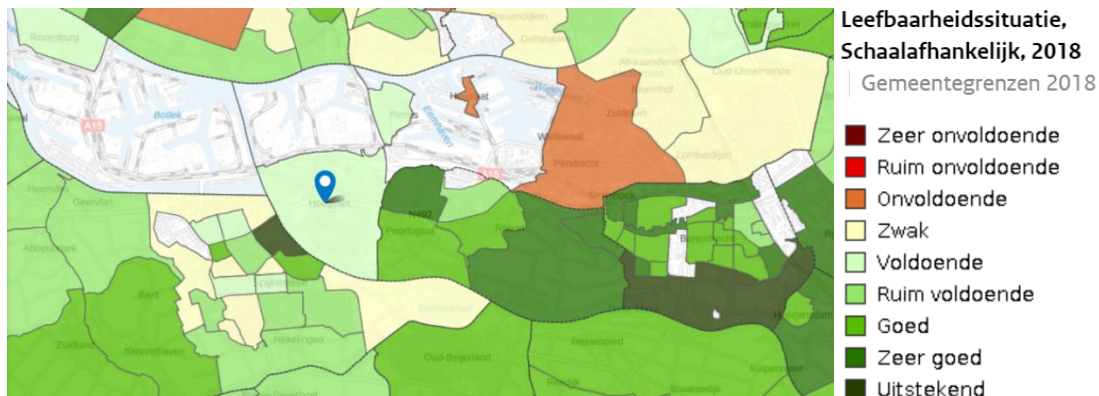
Er zit ook weer een groot verschil in het bouwjaar vanaf 2000. In Hoogvliet is 20% van de woningvoorraad na 2000 gebouwd, in Rotterdam als geheel is dit 12% (Gemeente Rotterdam, z.d.-h). Opvallend is tot slot dat het totaal aantal woningen in Hoogvliet sinds 2013 licht is afgenomen, van 5.711 naar 5.597 (Gemeente Rotterdam, z.d.-h).

Figuur 12 Bouwjaar woningen Hoogvliet (Gemeente Rotterdam, z.d.-h)

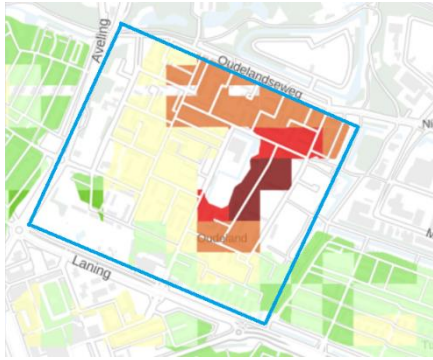
3.3.4 Leefbaarheid

Figuur 10 en figuur 11 geven de leefbaarheid in Hoogvliet als geheel (figuur 10) en Oudeland (figuur 11) weer in 2018. In figuur 10 is de wijk Hoogvliet aangegeven met een blauwe stip. In figuur 11 is de buurt Oudeland aangegeven met behulp van een blauw vierkant.

Figuur 13 Leefbaarheid Hoogvliet (Leefbarometer, z.d.)

Hoogvliet als geheel scoort met ‘voldoende’ (lichtgroen) niet slecht maar ook zeker niet goed. Opvallend is dat Hoogvliet als geheel dus voldoende scoort, maar op het moment dat de buurt Oudeland wordt bekeken, er toch een ander beeld ontstaat. Oudeland is namelijk overwegend ‘zwak’ (licht geel) en ‘onvoldoende’ (licht oranje) met zelfs enkele gebieden die ‘ruim en zeer onvoldoende’ scores. Met name Oudeland-Noord en Oudeland-Oost scoren slecht op het gebied van leefbaarheid. Dit zijn ook exact de gebieden waar de komende jaren stedelijke herstructurering gaat plaatsvinden.

Figuur 14 Leefbaarheid Oudeland (Leefbarometer, z.d.)

3.3.5 Veiligheid

In figuur 15 zijn de fysieke, veiligheids, en sociale index te zien van Hoogvliet-Noord. De linker afbeelding laat de indices zien in 2014 en de rechter in 2020. De sterke punten kleuren meer groen, en de zwakke punten gaan meer richting het geel. Het valt op dat de veiligheidsindex overwegend (donker)groen gekleurd is in 2020, maar dat dit niet het geval was in 2014. Met name de mate van vandalisme en inbraak hebben de afgelopen 7 jaar een groeispruit doorgemaakt in Hoogvliet-Noord in positieve zin.

Kijkend naar het nieuws omtrent criminaliteit in Hoogvliet, is er echter een ander beeld te zien. Het vinden van vuurwapens, het ontstaan van schietpartijen, het doodsteken van mensen en het ontdekken van hennepkwekerijen komt allemaal voor in Hoogvliet. Zo zijn er in begin maart 2021 nog drie hennepkwekerijen ontdekt in één straat (Rijnmond, 2021). Koppen als *‘Drie explosies in een nacht in Rotterdam: De schrik zit er behoorlijk in’* (WNL, 2021), *‘Overvaller bedreigt winkelpersoneel met vuurwapen’* (Spieke.nl, 2021a), *‘Wéér winkel in Hoogvliet overvallen, verdachte aangehouden’* (Spieke.nl, 2021b), *‘Waarschuwingsschot na vuurwapenmelding Hoogvliet’* (Politie.nl, 2021) zijn aan de orde van de dag in Hoogvliet.

Figuur 15 Veiligheidsindex 2014 versus 2020 (Gemeente Rotterdam, z.d.-i, z.d.-h)

3.3.6 Sociale cohesie en reputatie

Aan het einde van de jaren '90 bestond er een negatief imago en slechte buurtcohesie in Hoogvliet (Hoentje, 2014). Zoals eerder in dit hoofdstuk aangegeven, heeft de slechte kwaliteit van woningen ervoor gezorgd dat een bepaald type mensen in Hoogvliet is komen te wonen. Er werd soms zelfs van een 'Antilliaanse getto' gesproken, dit imago is lang aan de wijk blijven plakken (Beaumont Communicatie & Management, 2021). Volgens Hoentje (2014) kan er echter niet écht van een getto (40% of meer leeft onder de armoedegrens) gesproken worden, die komen namelijk in Europa nauwelijks voor. Er is wel degelijk sprake van ruimtelijke concentratie van minderheden en armoede in Hoogvliet (Hoentje, 2014).

Vanaf de beginjaren van de 21e eeuw, zijn er grootschalige plannen opgezet om de leefbaarheid, sociale cohesie en het imago van Hoogvliet te verbeteren. Het project WIMBY! (Welcome Into My BackYard) is hier een goed voorbeeld van, het is een onafhankelijke onderzoeks- en ontwikkelingsafdeling geweest in de herstructurering van Hoogvliet met allerlei experimentele projecten. De projecten hadden een brede focus, maar een van de doelen was het creëren van een beter imago middels stedenbouwkundige, architectonische en culturele projecten (Eric Regenboogfabriek, 2010; Rotterdam Woont, z.d.-b). Het doel was met name om ook de focus te leggen op hetgeen goed was in de wijk, en dit te versterken.

Beaumont Communicatie & Management is de partij die het campagneteam van waaruit de communicatieadviseurs van de samenwerkende partijen activiteiten en deel-campagnes uitvoerden in Hoogvliet coördineerde en begeleidde. Zij stellen dat nu, na 20 tot 25 jaar, de plannen gewerkt hebben. 'De woningvoorraad is gedifferentieerder: kleine portiekwoningen zijn vervangen door verschillende nieuwbouwwoningen. Iedereen die wilde, kon in Hoogvliet blijven wonen. Ook keerden oud-Hoogvlieters die waren weggetrokken weer terug in de wijk. En de kinderen die hier zijn opgegroeid, hebben een betere opleiding en meer kansen' (Beaumont Communicatie & Management, 2021). De reputatie van Hoogvliet is dus verbeterd.

Sociale index

In figuur 15 is naast de veiligheidsindex, ook de sociale index af te lezen. Hieronder zijn de onderdelen van de sociale index kort uitgelegd (Gemeente Rotterdam, z.d.-h).

Zelfredzaamheid

Dit zijn hulpbronnen die een individu ter beschikking heeft om aan de samenleving te kunnen (blijven) deelnemen. Het gaat bijvoorbeeld om het opleidingsniveau en gezondheid van bewoners, de afwezigheid van schuldenproblematiek, gebruik van maatschappelijke voorzieningen hoogte van het inkomen en variatie van het sociale netwerk (Gemeente Rotterdam, z.d.-h).

Samenredzaamheid

Samenredzaamheid gaat over de actieve inzet van burgers voor hun ondersteuning (al of niet in georganiseerd verband) van en zorg voor anderen, en de collectieve inzet van burgers om publieke, maatschappelijke belangen te realiseren. Het gaat daarbij onder andere om de omgang van buurtbewoners met elkaar (publieke vertrouwdeheid), het vertrouwen in de overheid en instanties en hulpverleners en het oordeel van bewoners over de beschikbaarheid van wijkvoorzieningen, zodat mensen deel kunnen nemen aan activiteiten en contacten met medebewoners op kunnen bouwen (Gemeente Rotterdam, z.d.-h).

Participatie

Hier gaat het om de actieve maatschappelijke participatie van individuen of groepen, wat zowel voor het individu als voor de samenleving van betekenis kan zijn. Deelname via werk zorgt voor een bijdrage aan de maatschappij (meer sociale cohesie, grotere collectieve welvaart), maar voor de individuele burger betekent het ook het verwerven van inkomen, ontwikkeling van vaardigheden en versterking van het gevoel van eigenwaarde. Deelname aan bewonersinitiatieven en beleidsparticipatie dienen het maatschappelijk belang en zorgen voor sociale cohesie. Vrijwilligerswerk en mantelzorg zijn vormen van maatschappelijke inzet om anderen te helpen. Deelname aan vrijetijdsactiviteiten leidt tot de ontwikkeling van talenten en het bevorderen van contact met anderen (Gemeente Rotterdam, z.d.-h).

Binding

Binding betreft de verbondenheid van bewoners met hun buurt en de stad. Het geeft een beeld van de betrokkenheid en de verantwoordelijkheid die bewoners voelen en nemen voor hun directe leefomgeving. Woonduur, verhuisbewegingen en de mate waarin bewoners zich voor hun buurt inzetten zijn de onderliggende indicatoren. Een laag aantal mutaties en een lange woonduur staan voor een hoge binding met de buurt (Gemeente Rotterdam, z.d.-h).

Op alle punten van de sociale index scoort Hoogvliet-Noord in 2020 niet slecht, maar ook zeker niet goed (lichtgroen en gele kleuren overheersen). Daarnaast is het opvallend dat de sociale cohesie eigenlijk op een aantal punten eerder achteruit is gegaan dan vooruit tussen 2014 en 2020. De algemene sociale index (de middelste ring), heeft ook een lichtere kleur in 2020 ten opzichte van 2014 en is dus verminderd. Het is om deze reden interessant om de sociale cohesie en sociale netwerken in Oudeland te onderzoeken. De vraag is of dit te linken is aan de stedelijke herstructurering.

Hoofdstuk 4: Methode

Zoals in de inleiding beschreven, staan onderstaande onderzoeksvragen centraal in dit onderzoek. De hoofdvraag luidt:

“Hoe heeft de stedelijke herstructurering in Oudeland invloed op de sociale cohesie en sociale netwerken van bewoners?”

Deelvragen om antwoord te geven op de hoofdvraag zijn:

1. Hoe is de wijk Oudeland de afgelopen jaren veranderd ten gevolge van stedelijke herstructurering?
2. Hoe zien de sociale netwerken van oorspronkelijk en nieuwe bewoners van Oudeland eruit?
3. Hoe ervaren de oorspronkelijk en nieuwe bewoners van Oudeland de sociale cohesie in hun wijk? Hoe is dit veranderd sinds 2004 volgens oorspronkelijke bewoners?
4. Wat zien oorspronkelijke en nieuwe bewoners van Oudeland als belemmeringen en kansen om met elkaar in contact te komen? (Voorzieningen voor ontmoetingen?)

Dit hoofdstuk dient als overbrugging tussen het theoretisch en empirische gedeelte van de scriptie. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de methoden die gebruikt zijn om antwoord te kunnen geven op de hoofd- en deelvragen. In paragraaf 4.1 wordt de keuze voor Rotterdam en specifiek Oudeland toegelicht. In paragraaf 4.2 wordt vervolgens het type onderzoek uitgelegd en verantwoord. Paragraaf 4.3 focust vervolgens op de dataverzamelmethode. In paragraaf 4.4 wordt aandacht besteed aan het analyseren van de opgehaalde gegevens. Tot slot focust paragraaf 4.5 zich op de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek.

4.1 Onderzoeksgebied

In deze paragraaf staat de verantwoording van het onderzoeksgebied centraal. Enerzijds gaat het over de stad Rotterdam als geheel, anderzijds over de buurt Oudeland specifiek.

4.1.1 Rotterdam

Rotterdam is als onderzoeksgebied gekozen omdat dit een grote stad in Nederland is, waar dus ook grootstedelijke problematiek speelt. Met haar ruim 650.000 inwoners in 2021, is het één van de vier grote steden in Nederland (CBS, 2021a). Grootstedelijke problemen zijn bijvoorbeeld werkloosheid en krapte op de woningmarkt (Overheid.nl, z.d.). Met het oog op de tijd die beschikbaar is voor de uitvoering van dit onderzoek, is gekozen om geen vergelijkend onderzoek uit te voeren maar om alleen op Rotterdam te focussen. Zoals ook al in de inleiding van dit onderzoek besproken, zijn er de afgelopen decennia verschillende plannen ontwikkeld om stedelijke problematiek aan te pakken. Rotterdam heeft aandacht gekregen in het Grotestedenbeleid (GSB), 56 prioriteitswijken van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en de 40 Vogelaarswijken van Ella Vogelaar, voormalig minister van Wonen, Wijken en Integratie. Rotterdam heeft dus een historie met in verschillende wijken sociale problematiek. Om deze reden is het interessant om in Rotterdam dit onderzoek naar sociale cohesie en sociale netwerken uit te voeren.

4.1.2 Oudeland

Als onderzoeksgebied is de buurt Oudeland in Hoogvliet, Rotterdam gekozen. Oudeland ligt in Hoogvliet-Noord. Zoals in het vorige hoofdstuk beschreven, is er winst te behalen op het gebied van leefbaarheid, veiligheid, sociale cohesie en sociale netwerken in Oudeland. Om deze reden is het interessant om dit onderzoek over de sociale cohesie en sociale netwerken in Oudeland uit te voeren.

4.2 Onderzoeksstrategie

In deze paragraaf ligt de focus op het verantwoorden van de keuze voor kwalitatief onderzoek, de onderzoekseenheden in dit onderzoek en de operationalisering van de concepten die in de interviews bevraagd worden.

4.2.1 Kwalitatief onderzoek

Om antwoord te geven op de onderzoeksvragen is kwalitatief onderzoek uitgevoerd. Dit is 'de studie van de aard van verschijnselen' (Philipsen & Vernooy-Dassen, 2004, p. 289). Er wordt vooral tekst verzameld tijdens kwalitatief onderzoek, bijvoorbeeld beschrijvingen die onderzoekers zien of antwoorden op open vragen (Scheepers et al., 2016). Bij kwalitatief onderzoek worden door de onderzoeker veel verschillende methoden gebruikt om onderzoek te doen, en de onderzoeker kijkt daarbij op een interpretatieve wijze naar de wereld (Mortelmans et al., 2007). Volgens Mortelmans en anderen (2007) staat de 'natuurlijke, dagdagelijkse omgeving in kwalitatief onderzoek centraal, en gaat de onderzoeker op zoek naar processen van betekenisgeving' (p. 19).

Het doel van dit onderzoek is het inzicht krijgen in de veranderingen die de stedelijke herstructurering teweeg heeft gebracht op het gebied van sociale cohesie en sociale netwerken, door de ogen van oorspronkelijke en nieuwe bewoners in Oudeland. Een kwalitatieve onderzoeksmethode past hier goed bij. Er kan zo ingegaan worden op de meningen en percepties van bewoners zelf. In dit onderzoek staat het perspectief van de bewoners van Oudeland centraal, een kenmerk van kwalitatief onderzoek (Evers, 2015). Ook is de onderzoeker bij kwalitatief onderzoek nadrukkelijk aanwezig bij de dataverzameling (Evers, 2015), in dit onderzoek is dit ook het geval. De resultaten van het onderzoek worden ook in een verhalende vorm weergegeven in dit onderzoek, op deze manier is er ruimte om echt het verhaal van de bewoners van Oudeland te laten zien. Dit is ook een kenmerk van kwalitatief onderzoek (Evers, 2015).

4.2.2 Onderzoekseenheden

In dit onderzoek ligt de focus op één buurt in Rotterdam: Oudeland. Binnen deze buurt worden twee groepen meegenomen in dit onderzoek, enerzijds de nieuwe bewoners en anderzijds de oorspronkelijke bewoners. Er is bewust van tevoren geen definiëring gemaakt van wanneer iemand een 'oorspronkelijke' of 'nieuwe' bewoner van Oudeland is. In de interviews wordt aandacht besteed aan wat bewoners zelf onder oorspronkelijke en nieuwe bewoners zouden schalen en of deze indeling überhaupt wel gemaakt kan worden. Het is voor het onderzoek wel van belang dat er gesproken wordt met oorspronkelijke én nieuwe bewoners, om deze reden is bij het werven van de respondenten gevraagd hoelang men woonachtig is in Oudeland om zo een globale schatting te kunnen maken. Op deze manier is er tijdens de werving rekening mee gehouden.

Alle geïnterviewde bewoners in dit onderzoek zijn woonachtig in Oudeland, de enige overige 'eis' die gesteld is aan respondenten, is dat zij ouder dan 18 jaar zijn. De grens van 18 jaar is gekozen zodat er geen toestemming aan ouders gevraagd hoeft te worden om respondenten te interviewen. Daarnaast is er bij de werving van de respondenten gepoogd om een zo divers mogelijke groep respondenten te krijgen. Hierbij is met name gelet op de etnische achtergrond, leeftijd en de woontijd van de respondenten in Oudeland. Er is gesproken met autochtone Nederlanders en mensen met een migratie-achtergrond, de leeftijden van de respondenten variëren van 24 tot 73 jaar en de woontijd in Oudeland varieert van 2 tot 60 jaar.

4.2.3 Operationaliseren

In het theoretisch kader (hoofdstuk 2) is uitgebreid ingegaan op de definities van sociale cohesie en sociale netwerken. Het doel van deze paragraaf is dan ook niet om een begripsomschrijving te geven van deze begrippen. De focus ligt hier op het meetbaar maken van de begrippen zodat deze in praktische interviewvragen omgezet kunnen worden.

Er zijn interviewvragen opgesteld aan de hand van twee onderwerpen: sociale cohesie en sociale netwerken. Een uitgebreide versie van de interviewvragen is te zien in Bijlage 1.

Er zijn twee manieren om sociale cohesie te operationaliseren (De Kam & Needham, 2003). Ten eerste kunnen de *ervaringen* van bewoners in de wijk bevestigd worden omtrent verschillende aspecten van sociale cohesie. Het gaat hier bijvoorbeeld over de mate van verbondenheid die bewoners voelen in de wijk en solidariteit binnen de wijk. De tweede manier is het vragen naar *gedrag* van bewoners in de wijk. Hier ligt de nadruk bijvoorbeeld op de participatie van mensen in de wijk, organiseert men activiteiten in de buurt? Deze beide componenten zijn meegenomen in de vragenlijst die is opgesteld om tijdens de interviews te stellen.

Bij de operationalisering van sociale netwerken is gebruik gemaakt van de indeling van Paes (2008): directe relaties, indirecte relaties en het contact wat bewoners hebben met anderen via grotere instanties. Deze drie facetten zijn meegenomen in de opgestelde vragenlijst die gesteld is aan de bewoners van Oudeland.

4.3 Dataverzamelmethode

Deze paragraaf omschrijft de manier waarop de data verzameld is.

4.3.1 Interviews

Om antwoord te geven op de hoofdvraag van deze scriptie, is ervoor gekozen om interviews met bewoners van Oudeland af te nemen. De reden hiervoor is het feit dat de focus van interviews ligt bij het verkrijgen van inzicht in de persoonlijke beleving van respondenten, dit is nodig om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden (Plochg et al., 2006).

Er zijn verschillende manieren om een interview af te nemen. Het meest gangbare onderscheid is dat tussen gestructureerde interviews, semigestructureerde interviews en ongestructureerde interviews. In dit onderzoek zijn semigestructureerde interviews afgenomen in Oudeland. Kenmerkend van semigestructureerde interviews is het feit dat het diepte-interviews zijn waar de respondent vooraf opgestelde open vragen beantwoordt.

Er is ook ruimte voor respondenten om eigen onderwerpen in te brengen (Jamshed, 2014). De interviews zijn afgenomen aan de hand van een vooraf opgestelde topic lijst, die is voortgekomen uit het theoretisch kader. Bij semigestructureerde interviews worden vaak aantekeningen gemaakt door de onderzoeker tijdens het interview, of het interview wordt opgenomen (Jamshed, 2014). Het nadeel van handgeschreven aantekeningen is het feit dat dit onbetrouwbaar kan zijn omdat niet alles opgeschreven kan worden en de focus niet volledig op het interview ligt, maar ook op het noteren van woorden (Jamshed, 2014). Om deze reden is er in dit onderzoek voor gekozen om de interviews op te nemen en later uit te werken.

Er is gekozen voor het houden van diepte-interviews. Dit zijn interviews waarbij de interviewer zoveel mogelijk bewegingsruimte geeft aan de respondent om op zijn of haar manier antwoord te geven op de vragen (Plochg et al., 2006). Er worden voornamelijk open vragen gesteld en er wordt veel doorgevraagd. Volgens Plochg en anderen (2006, p. 83) 'leveren individuele diepte-interviews een breed en diep inzicht op in het individuele perspectief van een persoon en kunnen helpen bij het ontrafelen van denkwijzen en redeneringen van individuen, en diens persoonlijke context'.

Na het eerste telefonische contact met respondenten zijn de interviews face-to-face bij de respondenten thuis of in het buurtcentrum in Oudeland afgenomen. Er is bewust gekozen om de interviews niet telefonische of online (Teams) af te nemen omdat respondenten op deze manier in hun vertrouwde omgeving waren en zich hierdoor eerder geneigd voelden om gevoelige onderwerpen aan het licht te brengen. Vanuit de Gemeente Rotterdam was dit, met het oog op corona, ook prima. Op deze manier kon de 1,5 meter afstand goed bewaakt worden.

De lengte van de interviews wisselde tussen een half uur en 45 minuten. Met behulp van de vooraf opgestelde topic-list kon elk interview op dezelfde manier gestructureerd worden en zijn de interviews op dezelfde manier verlopen.

4.3.2 De respondenten

In totaal zijn er met 13 bewoners van Oudeland diepte-interviews, op een semigestructureerde manier, afgenomen. Op deze manier is een gevarieerd beeld ontstaan van verschillende meningen en gedachtegangen van bewoners van Oudeland wat betreft sociale cohesie en sociale netwerken. Tabel 2 geeft een overzicht van de kenmerken van de verschillende respondenten. De afkomst van de respondenten is erg divers, evenals de leeftijd en de woonduur. Echter is er maar met 1 man gesproken, voor de rest waren alle respondenten vrouw.

	Leeftijd	Geslacht	Woonduur Oudeland	Oorspronkelijke of nieuwe bewoner	Afkomst
Respondent 1	38 jaar	Vrouw	2 jaar	Nieuw	Nederland
Respondent 2	32 jaar	Vrouw	3 jaar	Nieuw	Suriname
Respondent 3	48 jaar	Vrouw	20 jaar	Oorspronkelijk	Curaçao
Respondent 4	73 jaar	Vrouw	23 jaar	Oorspronkelijk	Curaçao
Respondent 5	56 jaar	Vrouw	10 jaar	Oorspronkelijk	Italië
Respondent 6	24 jaar	Vrouw	22 jaar	Oorspronkelijk	Indonesië
Respondent 7	59 jaar	Vrouw	37 jaar	Oorspronkelijk	Nederland

Respondent 8	60 jaar	Man	22 jaar	Oorspronkelijk	Nederland
Respondent 9	35 jaar	Vrouw	13 jaar	Oorspronkelijk	Turkije/Nederland
Respondent 10	32 jaar	Vrouw	6 jaar	Nieuw	Nederland
Respondent 11	42 jaar	Vrouw	21 jaar	Oorspronkelijk	Curaçao
Respondent 12	48 jaar	Vrouw	24 jaar	Oorspronkelijk	Curaçao
Respondent 13	60 jaar	Vrouw	60 jaar	Oorspronkelijk	Nederland

Tabel 2 Kenmerken respondenten

4.3.2 Respondenten selectie/werving

In dit onderzoek is het van belang om de verschillende gedachtegangen te belichten van enerzijds oorspronkelijk en anderzijds nieuwe bewoners van Oudeland. Bij het werven van respondenten voor het onderzoek is hier dus ook rekening mee gehouden. Het doel van het onderzoek was echt om de heterogeniteit tussen bewoners van Oudeland te beschrijven, en niet om een representatief beeld te geven van de wijk Oudeland.

Eerst is er een poging gedaan om mensen op straat aan te spreken. Op verschillende dagen, tijden en plekken zijn mensen aangesproken, bijvoorbeeld bij de kinderboerderij, bij Wilhelm Tellplaats (klein winkelcentrum) en bij Villa Vonk (waarin onder andere twee basisscholen gevestigd zijn). Het aanspreken van mensen op straat bleek echter niet succesvol. Veel bewoners hadden geen behoefte aan een interview en gaven aan andere dingen aan het hoofd te hebben (bijvoorbeeld door corona). Daarnaast was het ook opvallend dat veel bewoners een zeker wantrouwen hadden tegenover de Gemeente Rotterdam. Op het moment dat in het gesprek duidelijk werd dat het om een onderzoek vanuit de Gemeente Rotterdam ging, haakten veel bewoners af. Op straat is dan ook maar één bewoner gevonden die open stond voor een interview. De vraag is vervolgens uitgezet via wijknetwerkers en andere sleutelfiguren in de wijk.

Daarnaast is er met behulp van sleutelfiguren een middag georganiseerd in het buurtcentrum Villa Vonk in Oudeland waar een aantal respondenten geïnterviewd zijn. Via het netwerk van de sleutelfiguren is de boodschap verspreid en konden mensen zich via Whatsapp aanmelden voor een interview. Hierop zijn 11 reacties gekomen.

4.4 Data analysemethode

Elk gehouden interview is opgenomen met de opnamefunctie van een smartphone waarna de interviews meteen getranscribeerd zijn. De volledig uitgetypte interviews zijn vervolgens met behulp van het computerprogramma Nvivo gecodeerd. De codes zijn in eerste instantie gebaseerd op het theoretisch kader van dit onderzoek. Er zijn verschillende hoofdcodes aangemaakt: de buurt, diversiteit, oude versus nieuwe bewoners, sociaal kapitaal, sociale cohesie en sociale netwerken. De hoofdcodes zijn weer onderverdeeld in subcodes, zoals bij de code 'oude versus nieuwe bewoners': afwezigheid nieuwe bewoners, contact, duidelijke grens, invloed persoonlijk leven, vooroordelen en aannames. In Bijlage 2 is de codeboom weergegeven, geëxporteerd uit Nvivo.

4.5 Validiteit en betrouwbaarheid

Om ervoor te zorgen dat het onderzoek valide en betrouwbaar is uitgevoerd, zijn er een aantal stappen ondernomen. Het gaat er om dat de resultaten van de scriptie ook daadwerkelijk de concepten (sociale cohesie en sociale netwerken) hebben gemeten en dat de waarnemingen dus antwoord geven op de hoofdvraag (Scheepers et al., 2016).

Validiteit

Bij validiteit draait het om de interpretatie van de onderzoeker wat betreft de data. Dekken de waarnemingen de bepaalde aspecten in de sociale werkelijkheid? (Scheepers et al., 2016). Er kan onderscheid gemaakt worden tussen interne en externe validiteit. Waarbij interne validiteit focust op de logica van de argumentatie binnen het gehouden onderzoek: kloppen de conclusies en verbanden? Om dit te waarborgen zijn de onderwerpen die besproken worden in de interviews, afgeleid uit de literatuur. De concepten sociale cohesie en sociaal netwerk zijn helemaal uiteengezet in het theoretische hoofdstuk, waarna interviewonderwerpen tot stand zijn gekomen. Ook is gepoogd om tijdens de interviews geen sturende vragen te stellen, en zo veel mogelijk open vragen te stellen. Daarnaast zijn alle interviews opgenomen en zo snel mogelijk getranscribeerd om de validiteit te waarborgen.

Bij externe validiteit gaat het om het toepassen van de onderzoeksresultaten op andere, vergelijkbare situaties: de generaliseerbaarheid (Scheepers et al., 2016). Deze vorm van validiteit is echter laag in dit onderzoek, gezien het feit dat het een kwalitatief onderzoek is waar het echt draait om de interpretaties van bewoners van Oudeland en de verschillen tussen oorspronkelijk en nieuwe bewoners. Op het moment dat het onderzoek nog een keer op dezelfde manier uitgevoerd zou worden, maar dan in een andere buurt, komen er waarschijnlijk hele andere resultaten en conclusies uit. Dit is echter vaak zo bij kwalitatief onderzoek.

Betrouwbaarheid

Bij de betrouwbaarheid van een onderzoek gaat het juist om of de waarnemingen nauwkeurig zijn en niet afhangen van toevallige en onbedoelde invloeden (Scheepers et al., 2016). Het is hier noodzakelijk om de methoden van dataverzameling heel precies uit te voeren volgens Scheepers en anderen (2016). Dat is in dit onderzoek ook gebeurd. Er is van tevoren een interviewhandleiding opgesteld die door de onderzoeker naar elk interview is meegenomen. Op deze manier zijn er in elk interview dezelfde onderwerpen besproken en zijn er geen onderwerpen (al dan niet onbewust) overgeslagen. Ook is er een proefinterview afgenomen waardoor onhandigheden uit de interviewvragen verwijderd konden worden. Hieruit is ook naar voren gekomen dat de eerst opgestelde vragenlijst te lang was, en is deze vervolgens een stuk ingekort.

Hoofdstuk 5: Resultaten

Dit hoofdstuk omschrijft de resultaten van het onderzoek. Uit de literatuurstudie zijn de belangrijkste concepten en begrippen naar voren gekomen die te maken hebben met de sociale cohesie van bewoners in Oudeland en de invloed van stedelijke herstructurering daarop. Dit hoofdstuk bestaat uit 3 delen, die de belangrijkste thema's uit de data-analyse vormen: ten eerste de veranderingen die de afgelopen jaren in Oudeland hebben plaatsgevonden, ten tweede de sociale cohesie in Oudeland, opgedeeld in de drie dimensies van Bolt en Torrance (2005): normen en waarden, sociale netwerken en buurtbinding. Tot slot de resultaten over de ontmoetingsplekken in Oudeland. De hoofdvraag van het onderzoek is:

“Hoe heeft de stedelijke herstructurering in Oudeland invloed op de sociale cohesie en sociale netwerken van bewoners?”

Tijdens dit onderzoek is er met 'oorspronkelijke' en 'nieuwe' bewoners van Oudeland gesproken. Met respondenten is tijdens de interviews aandacht besteed aan de scheidslijn tussen deze twee bewonersgroepen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat bewoners hier verschillend over denken. De een ziet een duidelijke scheiding en verschil tussen oorspronkelijke en nieuwe bewoners, de ander weer totaal niet. Toch is er in dit onderzoek voor gekozen om bij alle quotes in dit hoofdstuk duidelijk te vermelden of het om een oorspronkelijke of nieuwe bewoner van Oudeland gaat omdat er interessante verschillen aan het licht zijn gekomen. Om de privacy van respondenten die mee hebben gedaan aan dit onderzoek te waarborgen, is ervoor gekozen om de respondenten ieder een nummer te geven. Bij de quotes die in dit hoofdstuk benoemd worden, wordt dus het nummer van de respondent, of het een oude of nieuwe bewoner is en de woontijd in Oudeland vermeld.

Verder is het belangrijk om te benoemen dat het in dit hoofdstuk soms over veranderingen in Oudeland gaat. De resultaten met betrekking tot de veranderingen in Oudeland zijn met name gebaseerd op gesprekken met oorspronkelijke bewoners omdat zij de buurt hebben zien veranderen. Nieuwe bewoners kunnen hier weinig over zeggen.

5.1 Veranderingen

Uit het onderzoek blijkt dat er de afgelopen jaren in Oudeland veel is veranderd op allerlei verschillende vlakken. Zo zien bewoners zeker dat Oudeland een buurt wordt die nieuwe mensen aantrekt, met name doordat de prijzen van de nieuwbouwwoningen hoog zijn. Er worden veel woningen in het midden en hoge segment toegevoegd aan de woningvoorraad in Oudeland om zo mensen met midden- en hoge inkomens naar Oudeland te trekken. Hieruit blijkt dat sociale menging eigenlijk de achterliggende gedachte is achter stedelijke herstructurering, wat ook in de literatuur bediscussieerd is. Uit de literatuur blijkt namelijk dat sociale menging een constante factor in het herstructureringsbeleid in Nederland (Ouweland, 2018). Zoals in het context deel van dit onderzoek (hoofdstuk 3) besproken, is er de afgelopen jaren al veel nieuwbouw gepleegd in Oudeland maar gaan er ook nog grote delen van Oudeland de aankomende jaren geherstructureerd worden.

De belangrijkste verandering in Oudeland, sinds de herstructurering, is het feit dat het rustiger geworden is in de buurt. Er zijn de afgelopen jaren verschillende flats gesloopt waarin veel mensen woonden met problematiek als schulden, werkloosheid en het niet hebben afgerond van een opleiding. Anderzijds zijn er ook gezinnen vertrokken waarvan de kinderen omschreven kunnen worden als 'hangjeugd'. Het is voor de bewoners die uit de flats zijn weggetrokken lastig om een nieuwe woning in Oudeland te vinden, waardoor veel bewoners Oudeland hebben verlaten. De gedachtes hierover van bewoners zijn tweezijdig. Enerzijds positief, doordat er minder overlast is van hangjongeren en het veiliger is geworden in Oudeland. Anderzijds negatief, omdat er minder activiteiten georganiseerd worden door bewoners en de buurt minder hecht is geworden.

Ten eerste het positieve punt: er is dus volgens oorspronkelijke bewoners minder overlast van hangjeugd in Oudeland. Een bewoner geeft bijvoorbeeld aan vroeger nooit alleen over straat te durven lopen, nu is dit helemaal veranderd en durft zij dit wel weer. Een andere bewoner omschrijft het oude Oudeland als 'het wilde westen'. Volgens deze bewoner is het logisch dat het nu rustiger is op het gebied van incidenten in de buurt omdat de mensen ook langzamerhand wegtrekken. Op het moment dat de 'onrustzaaiers' weg gaan, wordt het automatisch rustiger in de buurt. Onderstaande quote illustreert dit ook.

“Nou kijk ja ik vind sowieso dat het in de afgelopen vijf jaar heel rustig is geworden. Toen ik hier net kwam wonen, ik zeg het je, er stonden bij elke flat gewoon 20 Antilianen (...) Ik snap ook wel dat er meiden of vrouwen zijn die zich daar heel erg door geïntimideerd voelden, doordat ze allemaal stonden te kijken. Of sommige opmerkingen... heel arrogant...” (respondent 9, oorspronkelijke bewoner, 13 jaar woonachtig in Oudeland)

Deze rust heeft ook negatieve gevolgen. In alle interviews met oorspronkelijke bewoners van Oudeland, is naar voren gekomen dat het aantal activiteiten wat georganiseerd wordt in Oudeland ook afgenomen is de laatste jaren. Volgens de bewoners is de reden hiervoor dat bewoners die veel organiseerden in de buurt, hun huis uit moesten door de stedelijke herstructurering. Er is dan niemand die het stokje van hen overneemt op het gebied van het organiseren van activiteiten. Op de vraag of Oudeland een prettige buurt is om te wonen, antwoord een bewoner dan ook met het volgende.

“Jawel ja, maar nu is het wel een beetje saai geworden want iedereen is weg... het is wel rustiger dan vroeger. Maar ik vond het vroeger meer leuk met iedereen, iedereen was samen. Er waren nog heel veel activiteiten. Maar nu is er bijna niks meer.” (respondent 11, oorspronkelijke bewoner, 24 jaar woonachtig in Oudeland)

Naast de veranderingen op het gebied van 'rust', hebben er ook een aantal veranderingen plaatsgevonden die niet per se te herleiden zijn naar de stedelijke herstructurering maar in het kader van dit onderzoek wel interessant zijn om mee te nemen. Ten eerste is er een leegloop van winkels op de Wilhelm Tellplaats in Oudeland. Dit is de straat waar voorheen een Jumbo gezeten heeft en ook andere winkels waar bewoners veel kwamen. De weinige voorzieningen die daar nu nog aanwezig zijn, zijn in alle gesprekken met oorspronkelijk bewoners naar voren gekomen. Bewoners geven aan dat er in Oudeland bijna niks meer over is, ook alle restaurants en cafés zijn weg. De Wilhelm Tellplaats was vroeger een levendige straat in Oudeland waar men veel samenkwam en waar activiteiten plaatsvonden. Dit wordt nu dus gemist door bewoners.

Een andere opvallende verandering wat in meerdere gesprekken met oorspronkelijke bewoners naar voren is gekomen, is de mate van troep dat op de straten in Oudeland ligt. Volgens een bewoner was dit vroeger echt niet het geval. De hoeveelheid troep is vooral erg rondom de flats, er wordt van alles naar beneden gegooid op straat: luiers, slaverpakkingen en pillenstrips.

“ (...) ik kan niet anders zeggen dan dat die mensen van de Gemeente die het op lopen te ruimen echt hun best doen maar achter hun kont wordt het gewoon neer gedonderd (...) dan staan die schoonmakers de flat te doen en zei die man ook van achter mijn rug staan ze weer in de liften te pissen, en nou ja wat er bij de vuilnisbakken ligt... wat ze van boven naar beneden gooien in de tuinen van de mensen... dan kan ik me er wel wat bij voorstellen dat het gesloopt gaat worden, en het liefst zo snel mogelijk.” (respondent 13, oorspronkelijke bewoner, 60 jaar woonachtig in Oudeland)

Uit gesprekken met verschillende oorspronkelijke bewoners van Oudeland blijkt dat dit de afgelopen jaren erger geworden is. Het gaat niet alleen om vuil in de openbare ruimte, maar ook mensen die hun tuinen en huizen bijvoorbeeld niet goed onderhouden waardoor de buurt er op achteruit gaat volgens bewoners. Eén bewoner verwacht wel dat de herstructureringsplannen in Oudeland hier een verandering in teweeg gaan brengen, andere bewoners hebben zich hier niet over uitgelaten.

5.2 Normen- en waardencomponent

Sociale cohesie is de interne bindingskracht van een sociaal systeem (Schuyt, 1997), in het geval van dit onderzoek gaat het om de interne bindingskracht van een buurt. De eerste dimensie van sociale cohesie volgens de driedeling van Bolt en Torrance (2005) is de gemeenschappelijke normen en waarden in de buurt. Volgens Kearns en Forrest (2000) zijn gemeenschappelijke waarden in de buurt de afgelopen decennia in het algemeen vervaagd. Door stedelijke herstructurering kan dit proces versterkt worden. Het is dan zo dat zich ‘nieuwe categorieën in de buurt vestigen en de ‘oude garde’ niet in staat is om de nieuwkomers aan hun regels te onderwerpen’ (Bolt & Torrance, 2005, p. 18). Deze nieuwe mensen brengen namelijk eigen normen en waarden met zich mee de buurt in. Nieuwe, jonge mensen zijn vaak nog individualistischer en bouwen bijvoorbeeld direct een schutting terwijl tuinen voorheen open en onbeschut waren (Bolt & Torrance, 2005). Dit komt ook naar voren uit de gesprekken met bewoners van Oudeland. Nieuwe bewoners hebben veel meer behoefte aan privacy dan oorspronkelijke bewoners. Een voorbeeld is de onderstaande quote.

“ (...) en dat viel me eigenlijk gelijk op bij die nieuwe huizen, de mensen komen er in en gelijk ‘hoppa’ een schutting plaatsen (...) het is echt wel een beetje ieder voor zich zegmaar.” (respondent 13, oorspronkelijke bewoner, 60 jaar woonachtig in Oudeland)

Bewoners van Oudeland zien dat er verschillende mensen in Oudeland wonen, met verschillende normen en waarden. Het is volgens bewoners een ander type mens wat in de nieuwbouwwoningen komt wonen. Een nieuwe bewoner omschrijft dit als volgt.

“Ja je merkt gewoon aan de prijsklasse van het huis, wat voor mensen er wonen. En dan is ja het type mens die dat huis aan de overkant heeft gekocht, ja dat is iets meer waar wij ons mee associëren.” (respondent 2, nieuwe bewoner, 3 jaar woonachtig in Oudeland)

Doordat de normen en waarden volgens bewoners uiteen liggen, hebben nieuwe en oorspronkelijke bewoners in Oudeland weinig contact met elkaar. Een nieuwe bewoner omschrijft in een interview ook dat de nieuwe bewoners meer het contact opzoeken met elkaar, meer met elkaar optrekken dan met de oorspronkelijke bewoners. Hier wordt eigenlijk geen contact mee gezocht of onderhouden.

Het is niet zo dat de normen en waarden homogeen waren tussen verschillende bewoners van verschillende gebieden in Oudeland voordat de nieuwe bewoners zich hier vestigde. Onderstaande quote illustreert goed dat er volgens een nieuwe bewoner binnen Oudeland ook een verschil is tussen de oorspronkelijke bewoners van Oudeland, wat betreft de normen en waarden. In die zin is het dus niet zo dat er een homogene gemeenschap was met dezelfde normen en waarden in Oudeland vóór de herstructurering.

“Je ziet en merkt qua sfeer wel een verschil welke kant je op gaat. Als je die kant op gaat (oost), dus inderdaad waar ze de flats gaan slopen, dan denk je echt van nou dit is echt ‘De Akkers’ waar ik vandaan kom uit Spijkenisse maar dan 20 keer erger. En als je dan een beetje die kant op gaat (Noord), dat is juist een beetje het volkse weetjewel als je daar met lekker weer loopt dan zitten die burens uhm ja met een heg er tussen te bbq’en met elkaar. Weet je ja dat is echt wel een hele andere sfeer, dat verschil merk je toch (...) Je ziet het echt langs de weg (noorden) dat de tuintjes echt goed onderhouden zijn, echt dat volkse en aan die kant (oost) is het meer .. hoe zeg je dat pedagogisch verantwoord.. mensen met een niet-westerse etnische achtergrond. Zo zeg je dat mooi. Dus ja dat merk je wel.” (respondent 2, nieuwe bewoner, 3 jaar woonachtig in Oudeland)

Daarnaast is het ook zo dat het weinige contact wat oorspronkelijke en nieuwe bewoners met elkaar hebben, ook gebaseerd is op een aantal aannames. Er worden over en weer, tussen oorspronkelijke en nieuwe bewoners, aannames gedaan en vooroordelen gevormd. Oorspronkelijke bewoners gaan er bij voorbaat al vanuit dat nieuwe bewoners andere normen en waarden hebben, en andersom ook. Terwijl uit de gesprekken met bewoners blijkt dat men over veel zaken in de buurt juist dezelfde visie heeft, bijvoorbeeld op het gebied van veiligheid, sociale controle, het groeten van burens, contact met burens, et cetera.

Een voorbeeld van een aanname is dat een oorspronkelijke bewoner van Oudeland stelt dat de mensen die in de nieuwbouw wonen, toch een ander type mens zijn, zich anders gedragen en ook een mening hebben over de oorspronkelijke bewoners. Hierachter schuilt de aanname die deze bewoner heeft: de nieuwe bewoners zouden haar zien als ‘weer zo’n huisvrouwetje’ en haar niet accepteren, terwijl zij zich helemaal prima voelt met de positie waarin ze verkeert. Onderstaande quotes geven ook de veranderingen in Oudeland weer vanuit de ogen van oorspronkelijke bewoners door de komst van nieuwbouwwoningen en nieuwe bewoners.

“Ik denk dat ze (nieuwe bewoners) toch anders met elkaar omgaan. Laat het me zo zeggen. Mensen zien het anders, misschien gaan ze zich hoger voelen dan de ander. Dat zijn dingen die je dan gaat krijgen. Van ‘oh ja die woont in een goedkoop huis en zo’, dan voelen de nieuwe mensen zich meer, terwijl we allemaal eigenlijk hetzelfde zijn.” (respondent 12, oorspronkelijke bewoner, 24 jaar woonachtig in Oudeland)

“(...) Eigenlijk moet ik het qua vriendelijkheid hebben gewoon van de mensen hier uit de gewone arbeiders buurt. Natuurlijk is het bij de kinderboerderij ook wel ... ze werken er ook voor maar ze voelen zich toch wel wat meer doordat ze in hele dure huizen wonen van een paar ton. En ja dan is het hier in de Desdemonastraat, Toscalaan, hier ja dat is allemaal toch ja toch leuk (...) Geen kapsones. Als het kan dan help je mekaar.” (respondent 13, oorspronkelijke bewoner, 60 jaar woonachtig in Oudeland)

Deze quotes illustreren goed de aanname die oorspronkelijke bewoners doen over het feit dat er op hen neergekeken wordt en nog meer gaat worden door de nieuwe bewoners. Deze aannames zijn gebaseerd op het (weinige) contact wat er nu is tussen oorspronkelijke en nieuwe bewoners en stereotype beelden die gevormd worden.

Ook een verandering op het gebied van veiligheid en sociale controle duidt op een verschil in gedeelde normen en waarden in de buurt (Bolt & Torrance, 2005). Sociale controle ligt volgens Bolt en Torrance (2005) in het verlengde van normen en waarden. In alle gesprekken met oorspronkelijke en nieuwe bewoners van Oudeland, komt naar voren dat de sociale controle groot is. Zowel oorspronkelijke als nieuwe bewoners geven aan dat er veel ogen op de straat zijn. Een bewoner geeft bijvoorbeeld ook aan dat er in de straat altijd goed opgelet wordt of er vreemde auto's staan of niet, mocht dit zo zijn dan gaan mensen hier meteen op af om te kijken.

“(...) Alle burens letten op elkaar.” (respondent 10, nieuwe bewoner, 6 jaar woonachtig in Oudeland)

Er is eigenlijk één uitzonderlijke reactie wat betreft de sociale controle in Oudeland, van een oorspronkelijke bewoner.

“het is echt wel een beetje ieder voor zich zegmaar. Vroeger was dat wel zo. Dan lette men wel op elkaar. (...) dan werd je wel aangesproken als je iets op straat gooide. Dat doen mensen niet meer en dat durven mensen ook gewoon niet meer denk ik omdat er zo veel agressie is dat ze eigenlijk bang zijn dat ze in elkaar worden geslagen.” (respondent 13, oorspronkelijke bewoner, 60 jaar woonachtig in Oudeland).

5.2 Gedragscomponent

Het sociale netwerk van mensen kan bestaan uit directe relaties, indirecte relaties en relaties met grotere groepen of instanties. Uit het onderzoek blijkt dat er een verschil is in het sociale netwerk van oorspronkelijke en nieuwe bewoners van Oudeland. Een nieuwe bewoner antwoordt op de vraag of de mensen die het meest dichtbij staan (de directe relaties) in Oudeland of daarbuiten woonachtig zijn, met het feit dat de familie en vrienden die het meest dichtbij staan geen eens in Rotterdam woonachtig zijn.

Het sociale netwerk van de nieuwe bewoners is totaal niet gefocust op Oudeland maar juist daarbuiten. Familie en vrienden die dicht bij de bewoners staan, zijn vaak niet woonachtig in Oudeland, zelfs niet in Hoogvliet en soms dus niet eens in Rotterdam. Nieuwe bewoners geven daarnaast aan ook via grotere instanties niet in verbinding te staan met Oudeland. Een voorbeeld is de kerkgemeenschap, van welke een bewoner nog lid is in Spijkenisse. Nieuwe bewoners hebben weinig sociale contacten in de buurt, buiten de directe burens om.

Het sociale netwerk van oorspronkelijke bewoners in Oudeland speelt zich juist wel af in Oudeland. Veel van hen geven aan veel sociale contacten te hebben in de buurt. Ook de mensen die het dichtstbij staan (familie en vrienden) zijn vaak woonachtig in Oudeland. Als zij niet in Oudeland woonden, was het bij veel het geval dat directe relaties toch wel in andere buurten van Hoogvliet woonden.

Opvallend is dat het echt per persoon verschilt of er behoefte is aan meer sociale contacten in de buurt of juist niet. Sommige oorspronkelijke en nieuwe bewoners laten in de gesprekken doorschemeren hier helemaal geen behoefte aan te hebben.

“Nee ik heb echt wel een behoorlijk netwerk. Ik ken uhm ja echt wel heel veel mensen (...) en daar ben ik blij om ik hoef niet geïsoleerd te leven of iets.” (respondent 10, nieuwe bewoner, 6 jaar woonachtig in Oudeland)

Anderen zouden het juist heel leuk vinden om nog meer mensen in Oudeland te ontmoeten en hier een band mee op te bouwen. Sommige nieuwe en oorspronkelijke bewoners benoemen ook heel specifiek dat ze het erg leuk zouden vinden om meer in contact te komen met de nieuwe dan wel oorspronkelijke bewoners. Een aantal oorspronkelijke bewoners laat ook weten erg benieuwd te zijn naar de mensen die in de nieuwbouw zijn te komen wonen en graag een barbecue zouden organiseren om iedereen beter te leren kennen. Helaas is dit nu lastig door corona. De bewoners die geen behoefte hebben aan meer contact, zijn op geen enkele manier te overtuigen om meer in contact te komen met oorspronkelijke/nieuwe bewoners. Het netwerk is vaak al groot genoeg

Uit de literatuur blijkt dat het beleid omtrent sociale menging er voor zorgt dat mensen in de buurt minder contact met elkaar hebben (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002; Bolt & Torrance, 2005). Uit dit onderzoek blijkt dit ook het geval te zijn in Oudeland. Bewoners van Oudeland hebben over de afgelopen jaren minder contact met elkaar gekregen. Zoals aan het begin van dit hoofdstuk benoemd, was Oudeland voorheen een hechte buurt, waar iedereen elkaar hielp. Dat is nu wel anders. Volgens een bewoner zijn de mensen nu allemaal veel meer teruggetrokken, hebben ze de deuren vaak dicht en spreken ze elkaar echt weinig. Veel oorspronkelijke bewoners hebben geen enkel contact met nieuwe bewoners, en vice versa. Zoals de onderstaande quote illustreert.

“Ja ik weet wel dat er nieuwe huizen zijn gebouwd daar bij de kinderboerderij. Maar ik ben nog steeds niet daar geweest.” (respondent 3, oude bewoner, 20 jaar woonachtig in Oudeland)

Uit de literatuur blijkt dat de omgang van buurtbewoners met elkaar, beïnvloed wordt door de veiligheid in de buurt (Brock et al., 2019). Wanneer een bewoner van Oudeland zich bijvoorbeeld minder veilig voelt in de buurt, kan dit leiden tot het ondernemen van minder activiteiten buiten de deur. Wat weer een negatieve invloed heeft op de sociale cohesie doordat mensen elkaar minder ontmoeten.

Zoals in paragraaf 3.3.5 besproken, staat de objectieve veiligheid in Oudeland en Hoogvliet als geheel onder spanning. Er vinden regelmatig conflicten plaats, met name conflicten die met drugs te maken hebben. Dit onderschrijven bewoners ook. Het is opvallend dat de meeste oorspronkelijke bewoners van Oudeland aangeven zich heel veilig te voelen in de buurt (subjectieve veiligheid). Dit terwijl men ook zeker weet dat er veel illegale zaken plaatsvinden (objectieve veiligheid).

Op het moment dat er doorgevraagd wordt, komt er wel in sommige gesprekken naar voren dat men maatregelen heeft getroffen wat betreft de veiligheid. De onderstaande quote laat zien hoe een oorspronkelijke bewoner het veiligheidsgevoel in Oudeland omschrijft.

“Nou in het algemeen wel alleen af en toe hoor je wat, is er iets gebeurt. Bij mij bijvoorbeeld was er een hele zware grote bloempot verplaatst in mijn tuin. Dan zitten mensen dus naar sleutels te zoeken. Dus nu doe ik wel de deur op slot voordat ik naar bed ga. En we hebben ook overwogen met de burens om een camera te laten plaatsen. De overburen hebben dat ook al.” (respondent 5, oorspronkelijke bewoner, 10 jaar woonachtig in Oudeland)

Veel bewoners geven dus wel aan dat ze zich veilig voelen in Oudeland, de acties die zij ondernemen ondersteunen dit alleen niet helemaal. Een andere bewoner vertelt juist in een gesprek weer over het uitlaten van de hond, ongeacht het tijdstip. Het maakt voor deze bewoner niet uit hoe laat het is, op ieder moment van de dag voelt zij zich veilig op straat in Oudeland om de hond uit te laten. Een belangrijke kanttekening die zij wel zelf maakt is het feit dat ze in het ‘goede’ deel van Oudeland woont, de nieuwbouwwoningen. Daar gebeurt weinig, er zijn geen dronken mensen op straat en er zijn geen hangjongeren die onrust schoppen. Dit is volgens bewoners in andere delen van Oudeland wel anders, met name de gebieden waar nu de flats staan die gesloopt gaan worden.

“Vooral drugs eigenlijk, gewoon op straat ja auto’s die stoppen, die door de straten met een noodgang rijden. Races die worden gehouden, uhm politie die wordt beperkt in hun werk, hulpverleners worden beperkt in hun werk. Uhm ja heel veel met scooters, met motors hier in de straat die vaak ontmoetingen hebben met grote.. ik denk dat het Antilianen of Surinamers zijn. Allemaal op motors, gaan ze ’s nachts races houden..” (respondent 13, oorspronkelijke bewoner, 60 jaar woonachtig in Oudeland)

Ondanks de drugs, autoraces en andere illegale zaken in Oudeland, geven toch alle bewoners met wie gesproken is voor dit onderzoek aan dat zij zich veilig voelen in Oudeland. Een aantal geven aan ook zeker mensen te kennen in Oudeland die zich minder veilig voelen en begrijpen dat erg goed. Alle bewoners onderschrijven namelijk dat er veel gebeurt in de buurt. Daarnaast komt er in verschillende gesprekken voren dat bewoners het idee hebben dat er soms hangjeugd vanuit andere wijken in Hoogvliet naar Oudeland komt om daar onrust te schoppen. Het zijn dus niet altijd bewoners uit Oudeland zelf die de problemen veroorzaken, maar ook mensen van daarbuiten. De (on)veiligheid in Oudeland heeft weinig invloed op de ontmoetingskansen van bewoners doordat bewoners veel dingen ‘gewoon’ doen.

5.3 Belevingscomponent

Uit de gesprekken met bewoners van Oudeland blijkt dat de meeste bewoners zich zeker betrokken voelen met de buurt. Alle bewoners geven aan zich echt thuis te voelen in Oudeland. Sommigen geven wel aan dat ze zich thuis voelen in de delen van Oudeland waar men veel komt, maar dat het gevoel minder is in de gebieden waar men weinig komt. Met name de oorspronkelijke bewoners geven aan trots te zijn op Oudeland als buurt, en de ontwikkelingen die het doormaakt. Nieuwe bewoners hebben deze gevoelens in de gesprekken niet geuit.

Ondanks het gevoel van betrokkenheid, voelen bewoners zich vaak niet geroepen om dit ook daadwerkelijk om te zetten in het organiseren van activiteiten in de buurt. Bewoners uiten de betrokkenheid op een andere manier dan het organiseren van activiteiten. Onderstaand is een fractie weergegeven van een gesprek tussen de interviewer en bewoner over de betrokkenheid van de bewoners in Oudeland.

“I: En voelt u zich ook betrokken bij Oudeland?”

R: Ja zeker.

I: En hoe uit zich dat?

R: Ja ik ben er trots op en als er een bericht komt op facebook dan ga ik altijd meteen kijken.” (respondent 5, oorspronkelijke bewoner, 10 jaar woonachtig in Oudeland)

Het gesprek met de voorzitter van Buurt Bestuurt (en tevens oorspronkelijke bewoner van Oudeland), maakt ook duidelijk dat bewoners van Oudeland weinig motivatie hebben om zich echt actief in te zetten voor de buurt. Buurt Bestuurt bestaat uit bewoners die tezamen kijken wat er verbeterd kan worden en waar bewoners in Oudeland tegenaan lopen. Bewoners werken samen met de gemeente en de politie aan een veilige, schone en leefbare buurt (Gemeente Rotterdam, z.d.-a). Over het aantal actieve bewoners van Oudeland zegt de voorzitter van Buurt Bestuurt het volgende.

“Dat is zeker een select groepje dat merken wij heel erg aan Buurt Bestuurt. We hebben duizend keer oproepjes gedaan toen we eigenlijk op zoek waren naar nieuwe leden. En iedereen weet ons te vinden om te klagen, maar om nou te zeggen ‘ik kom er zelf bij zitten’ dat doen ze niet. Dat interesseert ze dan weer niet weet je.” (respondent 7, oorspronkelijke bewoner, 37 jaar woonachtig in Oudeland)

Een gevolg van de stedelijke herstructurering op het gebied van buurtbinding is het feit dat Oudeland een minder hechtere buurt wordt. De nieuwbouw die al gepleegd is en nog gepleegd gaat worden, heeft een laag percentage sociale huurwoningen. De oorspronkelijke bewoners hebben ook gemerkt dat er minder sociale huurwoningen zijn, waardoor er kennissen wegtrekken uit Oudeland en Oudeland een minder hechte buurt wordt. Onderstaande quote illustreert dit.

“(…) Het was best wel hecht. Veel activiteiten en zo vroeger, en dat heb je nu langzamerhand eigenlijk niet meer. Het is helemaal weggevaagd. En ik denk dat dat komt omdat er nieuwe mensen hier zijn komen te wonen.” (respondent 6, oorspronkelijke bewoner, 22 jaar woonachtig in Oudeland)

Daarnaast is het zo dat uit de gesprekken met bewoners naar voren is gekomen dat oorspronkelijke bewoners meer tijd doorbrengen in de buurt dan nieuwe bewoners. Het activiteitenpatroon van nieuwe bewoners is met name gefocust *buiten* Oudeland, terwijl oorspronkelijke bewoners juist veel tijd doorbrengen *in* Oudeland. Hierdoor is de buurtbinding van nieuwe bewoners dus lager dan oorspronkelijke bewoners. De nieuwe bewoners brengen simpelweg weinig tijd door in Oudeland, waardoor de binding ook minder is.

5.4 Ontmoetingsplekken

Uit de literatuur is gebleken dat het belangrijk is om ontmoetingsplekken te hebben in een buurt voor de drie dimensies van sociale cohesie: mensen komen meer in contact met elkaar en kunnen een relatie opbouwen (gedragscomponent), waardoor er gedeelde opvattingen over de buurt ontstaan (normen- en waarden component) en men gaat zich op deze manier meer binden aan de buurt (belevingscomponent) (Brock et al., 2019).

Uit het onderzoek blijkt dat er weinig ontmoetingsplekken zijn voor volwassenen in Oudeland. Eigenlijk is de enige ontmoetingsplek die in elk gesprek genoemd wordt, het buurtcentrum Villa Vonk. Opvallend is dat ook in veel gesprekken met oorspronkelijke bewoners, 'De Zevensprong' naar voren komt. Dit blijkt een plek te zijn die veel bewoners uit Oudeland als ontmoetingsplek zien, hoewel dit buurtcentrum niet in Oudeland ligt maar in de buurt ernaast: Nieuw-Engeland. Dit laat dus zien dat bewoners het ook buiten Oudeland zoeken.

Oorspronkelijke bewoners geven in de gesprekken wel aan dat zij behoefte hebben aan meer ontmoetingsplekken voor volwassenen in Oudeland. De Wilhelm Tellplaats zien oorspronkelijke en nieuwe bewoners op dit moment zeker niet als een ontmoetingsplek, maar dit heeft wel potentie. Vroeger was het een levendig centrum waar ook twee cafés gevestigd waren, het was echt een plek waar men samenkwam. Uit de gesprekken met oorspronkelijke bewoners blijkt wel dat er behoefte is aan meer voorzieningen hier, zodat de Wilhelm Tellplaats ook weer meer een levendige ontmoetingsplek kan gaan worden. Hoewel één bewoner ook weer het volgende stelt over de twee cafés.

"(...) En ja dat was eigenlijk de reden dat ik hier nooit mocht komen vroeger. Er was een café, mensen gingen zuipen en ja dat ging gewoon fout. En dat was toen al weet je, in de tijd van nu waar mensen nog sneller agressief en alles gaan worden ben ik heel blij dat hier absoluut geen cafeetjes zitten. En ik zou ook echt een protest maken mochten ze hier een café willen neerzetten. (...) En ja ontmoetingsplek, ja moet je luisteren, pak je kleinkind of je kind en ga naar een speeltuin weet je dat is ook een ontmoetingsplek. Ga hier op het schoolplein zitten, het is een openbaar terrein, het is gemeente grond dus na schooltijd mag je hier gewoon gaan zitten weet je dus uhm nee waar een wil is, is een weg maar een specifieke plek hoeft van mij zeker niet." (respondent 10, nieuwe bewoner, 6 jaar woonachtig in Oudeland)

Nieuwe bewoners hebben niet echt behoefte aan meer ontmoetingsplekken in Oudeland en geven ook aan niet vaak bij Villa Vonk te komen. Op het moment dat er doorgevraagd wordt naar de Wilhelm Tellplaats, blijkt dat zij het toch wel leuk zouden vinden als hier wat meer winkels komen maar dan zouden ze het niet gaan zien als een ontmoetingsplek waar bijvoorbeeld bewoners elkaar zouden ontmoeten, meer als een plek om boodschappen te doen.

Wat ook opvallend is, is het feit dat er een verschil is in perceptie tussen oorspronkelijke en nieuwe bewoners wat betreft de activiteiten in het buurtcentrum Villa Vonk. Nieuwe bewoners zijn eigenlijk vrij onwetend over de bezigheden van Villa Vonk. Zo stelt een nieuwe bewoner het onderstaande.

"Alleen vind ik dat het buurthuis niet echt actief is (...) en ja het buurthuis is soms zo'n hoge drempel.. dat buurtbewoners helemaal niet durven binnen te komen." (respondent 1, nieuwe bewoner, 2 jaar woonachtig in Oudeland)

Terwijl de oorspronkelijke bewoners juist lovend praten over alle activiteiten die in Villa Vonk georganiseerd worden en de laagdrempeligheid van het buurtcentrum. Veel oorspronkelijke bewoners met wie is gesproken geven aan vaak in Villa Vonk te komen, bijvoorbeeld voor naailessen, om te eten of bij vieringen van feestdagen. Nieuwe bewoners geven aan geen weet te hebben van de activiteiten die georganiseerd worden en de dingen waar ze wel weet van hebben, die lijken ze niet leuk om bij te wonen.

Andere plekken dan Villa Vonk die genoemd worden door bewoners als ontmoetingsplek zijn de kinderboerderij, natuurspeeltuin, parkjes, Johan Cruijff Court of gewoon op de straat. Bewoners geven eigenlijk allemaal aan deze plekken niet vaak te bezoeken. De behoefte is er simpelweg niet. Onderstaande quote van een oorspronkelijke bewoner geeft dit duidelijk weer.

“Ik heb er ook geen behoefte aan voor mezelf. Ik ben blij als ik 's middags weer thuis ben en lekker niks hoeft te doen.” (respondent 7, oorspronkelijke bewoner, 37 jaar woonachtig in Oudeland)

Hoofdstuk 6: Conclusie, discussie en aanbevelingen

Dit laatste hoofdstuk vormt de conclusie, discussie en aanbevelingen die voortkomen uit het onderzoek. Er zal eerst een heldere conclusie getrokken worden aan de hand van de eerder opgestelde hoofd- en deelvragen. Daarna worden er vanuit de conclusie, aanbevelingen opgesteld voor de Gemeente Rotterdam en voor eventueel vervolgonderzoek. Tot slot wordt er gereflecteerd op de onderzoeksmethoden middels een korte discussie.

6.1 Conclusie

Om tot een duidelijke conclusie te komen van dit onderzoek, worden de onderzoeksvragen beantwoord. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt:

“Hoe heeft de stedelijke herstructurering in Oudeland invloed op de sociale cohesie en sociale netwerken van bewoners?”

In Oudeland is sinds 2004 veel nieuwbouw gepleegd, voornamelijk in het midden- en hoge segment waardoor Oudeland mensen aantrekt met een groter vermogen dan de oorspronkelijke bewoners. De aankomende jaren gaat het percentage nieuwe bewoners van Oudeland alleen maar blijven toenemen doordat er nog meer oude flats gesloopt worden en hiervoor nieuwe (duurdere) woningen in de plaats komen. De stedelijke herstructurering in Oudeland heeft een duidelijk effect op de sociale cohesie en de sociale netwerken van bewoners.

Normen- en waardencomponent

Te beginnen met de normen- en waardencomponent van sociale cohesie. De resultaten uit het onderzoek schetsen een interessant beeld van de normen en waarden in Oudeland. Oorspronkelijke en nieuwe bewoners geven namelijk aan dat de normen en waarden in de buurt verschillen van elkaar. Deze gedachtes zijn echter gebaseerd op aannames en vooroordelen over en weer. Er zijn in het onderzoek weinig aantoonbare verschillen gevonden in normen, waarden en opvattingen over de buurt tussen oorspronkelijke en nieuwe bewoners van Oudeland. Beide groepen delen dezelfde opvattingen over de buurt, bijvoorbeeld over het contact met burens en de sociale controle. Het is dus interessant dat het beeld van bewoners zelf is dat er grote verschillen liggen in opvattingen over de buurt tussen bewoners. Oudeland bestaat volgens bewoners eigenlijk uit allerlei kleine eilandjes die ieder denken een ‘eigen’ opvatting te hebben over de buurt, terwijl dit gewoon aansluit op de opvattingen van gehele buurt. Voorbeelden van eilandjes in Oudeland zijn de volkse (Nederlanders) mensen, de niet-westerse mensen met migratie achtergrond en de ‘nieuwkomers’. Door de stedelijke herstructurering is er dus een nieuwe groep bijgekomen in Oudeland, wat heeft geleid tot misvattingen en aannames over en door deze groep. De afstand tussen bewoners is dus groter geworden.

Belevingscomponent

Kijkend naar de buurtbinding is er wel degelijk een verschil te zien tussen oorspronkelijk en nieuwe bewoners. De binding met Oudeland is groter bij oorspronkelijke bewoners, zij zijn echt trots op de buurt en brengen er veel tijd in door. Oorspronkelijke bewoners praten lovend over Oudeland. Dit is veel minder bij nieuwe bewoners.

Nieuwe bewoners praten minder lovend over Oudeland, utoen in mindere mate gevoelens van trots, ondernemen weinig tot geen activiteiten in Oudeland en ontmoeten ook weinig mensen in Oudeland. Het activiteitenpatroon van nieuwe bewoners speelt zich veelal niet af in Oudeland, waardoor de binding met de buurt ook minder is. Dit blijkt ook uit de Sociale index van Hoogvliet-Noord (vrijgegeven door de Gemeente Rotterdam), deze laat zien dat de sociale cohesie achteruit is gegaan tussen 2014 en 2020. Met name de participatie van bewoners in Oudeland is achteruitgegaan. Uit het onderzoek is dus gebleken dat de meest waarschijnlijke reden hiervoor is dat er meer nieuwe bewoners in de buurt zijn komen wonen die een mindere buurtbinding hebben en minder actief zijn in de buurt. Tegelijkertijd zijn er oorspronkelijke bewoners met een grotere buurtbinding vertrokken. Stedelijke herstructurering heeft er dus voor gezorgd dat er meer mensen in Oudeland zijn komen wonen die in mindere mate gebonden zijn aan de buurt.

Ook is het opvallend dat veel bewoners vooral vertrouwd zijn in het deel van Oudeland waar ze zelf woonachtig zijn. De buurtbinding is dus vaak niet in heel Oudeland aanwezig maar in een deel ervan. Dit hangt ook samen met de sociale netwerken van bewoners.

Gedragscomponent

Een van de doelen van stedelijke herstructurering in Nederland is vaak sociale menging. Dit is een mooi ideaalbeeld waarbij de nieuwe bewoners (met vaak een hoger inkomen) bij zouden moeten dragen aan het 'hogerop' komen van de oorspronkelijke bewoners (met vaak een lager inkomen). Hiervoor is het wel noodzakelijk dat er sociale interactie is tussen de twee bewonersgroepen en dat de sociale netwerken dus verworven zijn met elkaar. Dit is nu in Oudeland totaal niet het geval. Oorspronkelijke en nieuwe bewoners hebben weinig tot geen contact met elkaar. Er is een scheiding in het contact tussen enerzijds de gebieden in Oudeland waar nieuwbouw gepleegd is en anderzijds waar dit (nog) niet is gebeurd. Daarnaast is het zo dat het sociale netwerk van oorspronkelijke bewoners in Oudeland ontwricht is. Veel kennissen hebben de buurt moeten verlaten doordat hun woning gesloopt is en hebben geen nieuwe woning kunnen vinden in Oudeland. Dit is dus een gevolg van de stedelijke herstructurering: de sociale interactie tussen bewoners is minder geworden en het sociale netwerk van oorspronkelijke bewoners is ontwricht geraakt doordat er een nieuwe groep in Oudeland is bijgekomen.

Het is niet gek dat er weinig contact is tussen oorspronkelijke en nieuwe bewoners, nieuwe bewoners hebben namelijk vaak al een heel netwerk opgebouwd voordat ze naar Oudeland verhuisden. Dit netwerk speelt zich dan ook vaak buiten Oudeland af. Daarnaast zijn nieuwe bewoners ook minder afhankelijk in het dagelijks leven van sociale contacten in de buurt doordat zij vaak hoger opgeleid zijn. Uit de literatuur blijkt ook dat laagopgeleiden vaker terug moeten vallen op het sociale netwerk in de buurt dan hoger opgeleiden (Bolt & Torrance, 2005). Ook blijkt dat het aantrekken van economisch daadkrachtige huishoudens naar een buurt kan leiden tot het langs elkaar leven van oorspronkelijke en nieuwe bewoners in plaats van het met elkaar leven (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002). Dit is ook exact wat er nu aan de gang is in Oudeland.

Ontmoetingsplekken

Uit het onderzoek is gebleken dat er in Oudeland weinig ontmoetingsplekken zijn voor bewoners, terwijl deze volgens de literatuur wel bijdragen aan de sociale cohesie (Brock et al., 2019). Het is volgens Brock en anderen (2019) belangrijk dat er publieke ruimtes zijn waar bewoners elkaar kunnen ontmoeten in de buurt. Dit heeft positieve effecten op de gedragscomponent, belevingscomponent en normen- en waardencomponent van sociale cohesie. Het is interessant dat oorspronkelijke én nieuwe bewoners behoefte hebben aan meer voorzieningen, maar dat oorspronkelijke bewoners ook meer ontmoetingsplekken zouden willen en van nieuwe bewoners hoeft dit niet per se.

De vooroordelen over elkaar, het verschil in buurtbinding tussen oorspronkelijke en nieuwe bewoners en het weinige contact tussen nieuwe en oorspronkelijke bewoners hebben er tezamen toe geleid dat Oudeland een minder hechtere buurt is geworden. Door de stedelijke herstructurering hebben bewoners minder contact met elkaar en is de hechtheid en buurtbinding dus afgenomen. Uit de literatuur blijkt ook dat het vertrek van buurtbewoners kan leiden tot het verdwijnen van de oude sociale samenhang (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002). Dit is in Oudeland ook het geval door het wegtrekken van oorspronkelijke bewoners en de vestiging van nieuwe bewoners. Dit is een trend die op meerdere plekken in Nederland gesignaleerd wordt en is niet alleen te wijten aan de stedelijke herstructurering. Het is ook zo dat mensen in het algemeen individualistischer zijn geworden, men is meer gericht op het persoonlijke leven in plaats van de buurt (Bolt & Torrance, 2005). In Oudeland is dit ook het geval, met name bij de nieuwe bewoners is dit zichtbaar. Nieuwe bewoners hebben weinig behoefte aan een groot sociaal netwerk in Oudeland. Zij vinden het prima om goed contact te hebben met de directe burens, maar dat is dan ook voldoende.

Er kan geconcludeerd worden dat de stedelijke herstructurering ervoor gezorgd heeft dat er nu mensen in één buurt wonen die verschillende opvattingen naleven wat betreft buurtbinding en sociale netwerken, het heeft dus geleid tot meer verscheidenheid van bewoners in Oudeland. Verscheidenheid in een wijk hoeft niet negatief te zijn, maar het is wel van belang dat er actie ondernomen wordt op bepaalde punten in Oudeland.

6.2 Aanbevelingen

De eerste aanbeveling is voor de Gemeente Rotterdam. Uit gesprekken met bewoners in Oudeland is naar voren gekomen dat er niet bij alle bewoners een behoefte is aan meer sociale contacten in de buurt, terwijl de gemeente met het stedelijke herstructureringsbeleid en de integratie van sociale menging daarin dit wel nastreeft. Het advies voor de Gemeente Rotterdam is dan ook om bij volgende plannen om de leefbaarheid in een buurt te vergroten, te kijken of er ook andere manieren mogelijk zijn om dit doel te bereiken in plaats van te focussen op stedelijke herstructurering en sociale menging. Het bieden van een toekomstperspectief voor bewoners middels bijvoorbeeld het aanbieden van een opleiding of training, het inzetten van rolmodellen en het helpen van mensen in de schuldsanering. Mocht de gemeente toch kiezen voor het doorzetten van de huidige koers, is het advies om aandacht te besteden aan de weinige voorzieningen en ontmoetingsplekken die op dit moment aanwezig zijn om een meer succesvolle sociale menging te creëren. Er is wel behoefte aan meer ontmoetingsplekken en voorzieningen in Oudeland onder de oorspronkelijke bewoners. Nieuwe bewoners vinden ontmoetingsplekken en voorzieningen niet zo zeer nodig om *nieuwe* bewoners te ontmoeten maar vooral om zelf naar toe te gaan met al bestaande kennissen.

Onbewust komen bewoners op deze manier dan toch in contact met elkaar en kunnen er relaties ontstaan. Op dit gebied ligt er zeker een kans bij de Wilhelm Tellplaats, waar nu weinig leven is. Op het moment dat hier weer wat meer winkels of bijvoorbeeld een lunchtentje zouden komen, gaan oorspronkelijk én nieuwe bewoners hier waarschijnlijk meer tijd doorbrengen. Daarnaast is het in het kader van sociale menging ook belangrijk om nieuwe bewoners meer te betrekken bij de activiteiten die bij Villa Vonk (het buurtcentrum) plaatsvinden, zodat nieuwe en oorspronkelijke bewoners hier meer in contact kunnen komen met elkaar. Dit begint al bij het kenbaar maken van de activiteiten onder de nieuwe bewoners, die weten nu vaak niet eens wat Villa Vonk allemaal organiseert. Er kan bijvoorbeeld maandelijks een flyer gemaakt worden met de activiteiten en deze in *heel* Oudeland door de brievenbus doen.

De tweede aanbeveling is om als Gemeente Rotterdam zichtbaarder te worden in de buurt. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door letterlijk fysiek in de buurt aanwezig te zijn middels het maken van een kantoorpand in Oudeland. Het is dan niet de bedoeling dat het een spreekuurtje gaat worden maar dat er altijd medewerkers van de Gemeente Rotterdam aanwezig zijn. Op deze manier is de drempel voor bewoners van Oudeland lager om in contact te komen met de gemeente. Deze aanbeveling komt niet direct voortvloeien uit de resultaten en conclusie van het onderzoek maar vanuit de methode, hier bleek dat er enig wantrouwen is jegens de Gemeente Rotterdam vanuit bewoners in Oudeland.

De derde aanbeveling is meer van algemene aard. Uit dit onderzoek blijkt dat stedelijke herstructurering niet per se positief uitpakt voor de sociale cohesie en sociale netwerken van bewoners. Toch blijft het motief voor stedelijke herstructurering vaak sociale menging, maar wat dus blijkt uit dit onderzoek is dat de sociale menging eigenlijk traag opgang komt. De vraag is of het überhaupt op gang gaat komen. Men kan zich afvragen of sociale menging wel het doel zou moeten zijn van stedelijke herstructurering en andersom, of stedelijke herstructurering wel als middel gebruikt zou moeten worden om sociale menging te creëren. Zeker omdat (met name nieuwe) bewoners zelf ook weinig behoefte hebben aan het vergroten van het sociale netwerk in de buurt. Stedelijke herstructurering wordt vaak als enige uitweg gezien om de problematiek in een achterstandswijk te verminderen, maar de vraag is of dit terecht is. Er kan bijvoorbeeld ook gekeken worden naar het inzetten van rolmodellen, het aanbieden van opleidingen en cursussen en het opknappen van huizen.

Dit leidt ook tot de aanbevelingen voor vervolgonderzoek. Ten eerste is het dus interessant om te onderzoeken of er meer mogelijkheden zijn dan stedelijke herstructurering en sociale menging om de leefbaarheid in een gebied te vergroten. Daarnaast, zoals uit dit onderzoek is gebleken, zijn er veel aannames en vooroordelen jegens oorspronkelijke danwel nieuwe bewoners van Oudeland. Voor een vervolgonderzoek in Oudeland is het interessant om te achterhalen wat hier de reden voor is, hoe ontstaan deze? Waarop zijn deze aannames gebaseerd en wat kan er gedaan worden om dit in het vervolg te voorkomen? Het voorkomen hiervan kan er namelijk voor zorgen dat er minder sprake is van een scheiding in de buurt en dat nieuwe en oorspronkelijke bewoners sneller met elkaar in contact zouden komen.

Daarnaast zou het interessant zijn om het onderzoek wat nu uitgevoerd is, nog een keer uit te voeren maar dan toegespitst op verschillende leeftijdsgroepen. Voor dit onderzoek is er namelijk niet met jongeren gepraat, het zou kunnen zijn dat zij een hele andere mening hebben over bepaalde zaken. Ook kunnen zij andere behoeftes hebben op het gebied van contact met mensen in de buurt, voorzieningen en ontmoetingsplekken. Ook focus op specifiek ouderen kan eyeopeners geven.

6.3 Discussie

Er zijn een aantal punten van belang om te benoemen met betrekking tot het verloop en de resultaten van dit onderzoek. Ten eerste is het zo de respondenten die geïnterviewd zijn in dit onderzoek, via de Gemeente Rotterdam zelf of via het buurtcentrum Villa Vonk verworven zijn. Het zou dus zo kunnen zijn dat voor dit onderzoek met mensen gepraat is die vaak vooraan staan bij gesprekken over dit onderwerp en een uitgesproken mening hebben over de stedelijke herstructurering en de gevolgen voor sociale cohesie en de sociale netwerken hiervan. Het is belangrijk om hier rekening mee te houden bij het interpreteren van de resultaten. Zo hebben veel oorspronkelijke bewoners met wie gepraat is, aangegeven actief te zijn in de buurt en veel vrijwilligerswerk en dergelijke te doen. Echter hebben veel respondenten ook aangegeven dat er ook veel bewoners in Oudeland wonen die niet zo actief zijn in de buurt. Ook hebben de respondenten veel verteld over perspectieven van andere bewoners in de buurt die zij kenden. Op deze manier was het toch mogelijk om een goed beeld te schetsen van de oorspronkelijke en nieuwe bewoners in Oudeland en de verschillende perspectieven in beeld te brengen.

Daarnaast is het zo dat 12 van de 13 respondenten vrouw waren en er dus maar 1 man deelgenomen heeft aan dit onderzoek. De verwachting is echter dat er weinig verschil zit in de mening van mannen en vrouwen omtrent dit onderwerp dus het is niet belemmerend voor het onderzoek geweest. Wel zou het zo kunnen zijn dat de gevoelens van (on)veiligheid kunnen verschillen tussen mannen en vrouwen. Echter, de man met wie gesproken is, heeft ook aangegeven dat het erg onveilig was in Oudeland, en nog steeds is in bepaalde gebieden en op bepaalde tijdstippen.

Literatuurlijst

- Arcia Oliveira, M., & Ao Gama, J. (2012). An overview of social network analysis. *WIREs Data Mining Knowl Discov*, 2, 99–115. <https://doi.org/10.1002/widm.1048>.
- Argos. (5 december 1997). *Het grotestedenbeleid van staatssecretaris Kohnstamm*. [Video]. VPRO. https://www.vpro.nl/argos/speel~POMS_VPRO_1675051~het-grotestedenbeleid-van-staatssecretaris-kohnstamm-argos~.html.
- Bartelink, C., & Verheijden, E. (2015). *Wat werkt bij het versterken van het sociale netwerk van gezinnen?* Nederlands Jeugdinstituut. <http://www.nji.nl/nl/Databanken/Databank-Wat-werkt>.
- Beaumont Communicatie & Management. (9 april 2021). *Hoe is het nu met? Hoogvliet Rotterdam*. Beaumont Communicatie & Management. <https://beaumontcommunicatie.nl/hoe-is-het-nu-met-hoogvliet-rotterdam/>.
- Beckhoven, E. van, & Kempen, R. van. (2002). *Het belang van de buurt. De invloed van herstructurering op activiteiten van blijvers en nieuwkomers in een Amsterdamse en Utrechtse buurt*. <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/27585>.
- Bolt, G. & Kleinhans, R. (2010). *Vertrouwen houden in de buurt: Verval, ervaring en collectieve zelfredzaamheid in stadsbuurten*. Delft, The Netherlands: OTB Research Institute for the Built Environment.
- Bolt, G., Kleinhans, R. & Lindeman, E. (2011). Sociale samenhang in Amsterdamse buurten. *Rooilijn*, 44(5), 356-361.
- Bolt, G., & Torrance, M. (2005). *Stedelijke herstructurering en sociale cohesie*. https://nethur.nl/download/publicatie_30.pdf.
- Boonman, V. (18 juni 2021). *VN-rapporteurs: Rotterdam en Vestia schenden recht op huisvesting*. NRC Handelsblad. <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/06/18/vn-rapporteurs-rotterdam-en-vestia-schenden-recht-op-huisvesting-a4047883>.
- Brock, A., Kwakernaak, M., De Meere, F., & Boutellier, H. (2019). *Literatuurstudie Sociale Cohesie*. Ministerie van Justitie en Veiligheid.
- Butler, T. (2003). Plotting the Middle Classes: Gentrification and Circuits of Education in London. *Housing Studies*, 18(1), 5-28.
- Buys, A. (1997). *De ideale mix? Een verkenning van visies, feiten en verwachtingen ten aanzien van de bevolkingssamenstelling van buurten en wijken*. Rigo. <http://www.rigo.nl>.
- CBS. (2021a). *Bevolkingsontwikkeling; regio per maand*. CBS. <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/37230ned?q=keyword:%22Rotterdam%22>.

- CBS. (1 maart 2021b). *Hoeveel mensen met een migratieachtergrond wonen in Nederland?* CBS. <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-asiel-migratie-en-integratie/hoeveel-mensen-met-een-migratieachtergrond-wonen-in-nederland->.
- Cramm, J. M., Van Dijk, H. M., & Nieboer, A. P. (2013). Het belang van sociale cohesie en sociaal kapitaal in de buurt voor het welzijn van ouderen. *Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie*, 44(2), 50–58. <https://doi.org/10.1007/s12439-013-0010-z>.
- Dautzenberg, M. (2009). *Thuisvoelen in de buurt*. Amsterdam: DSP-groep BV.
- de Hart, J., Knol, F., Maas-de Waal, C., & Roes, T. (2002). *Zekere banden - sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*.
- DeSena, J.N. (2006). "What's a Mother To Do?": Gentrification, School Selection and the Consequences for Community Cohesion. *American Behavioral Scientist*, 50(2), 241-257. <https://doi.org/10.1177/0002764206290639>.
- Dekker, K., & Bolt, G. (2005). Social Cohesion in Post-war Estates in the Netherlands: Differences between Socioeconomic and Ethnic Groups. *Urban Studies*, 42(13), 2447–2470.
- Eric Regenboogfabriek. (15 maart 2010). *Wimby Hoogvliet. Welcome into My Backyard (Hoogvliet)*. [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=fGnLDqqD6xY>.
- Evers, J. (2015). *Kwalitatief interviewen: kunst én kunde*. Boom Lemma Uitgevers.
- Fabula, S., Boros, L., Kovacs, Z., Horvath, D. & Pal, V. (2017). Studentification, diversity and social cohesion in post-socialist Budapest. *Hungarian Geographical Bulletin*, 66(2), 157-173. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.66.2.5>.
- Galster, G. C. (2012). The mechanism (s) of neighbourhood effects: theory, evidence, and policy implications. In: Van Ham, M., Manley, D., Bailey, N., Simpson, L., & Maclennan, D. (eds). *Neighbourhood Effects Research: New Perspectives* (pp. 23-56). Dordrecht: Springer. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-007-2309-2_2.
- Gemeente Rotterdam. (z.d.-a). *Buurt Bestuurt*. Geraadpleegd 8 juni 2021, van <https://www.rotterdam.nl/wonen-leven/buurt-bestuurt/>.
- Gemeente Rotterdam. (z.d.-b). *Hoogvliet*. Geraadpleegd 4 maart 2021, van <https://www.rotterdam.nl/wonen-leven/hoogvliet/>.
- Gemeente Rotterdam. (z.d.-c). *Oedevlietsepark biedt ruimte voor wonen in het groen*. Geraadpleegd 15 februari 2021, van <https://www.rotterdam.nl/wonen-leven/oedevlietsepark/>.
- Gemeente Rotterdam. (z.d.-d). *Ontwikkeling Oudeland*. Geraadpleegd 15 februari 2021, van <https://www.rotterdam.nl/wonen-leven/ontwikkeling-oudeland/>.
- Gemeente Rotterdam. (z.d.-e). *Opknopbeurt Groene Gordel Hoogvliet*. Geraadpleegd 29 maart 2021, van <https://www.rotterdam.nl/wonen-leven/groene-gordel/>.

- Gemeente Rotterdam. (z.d.-f). *Oudeland*. Geraadpleegd 29 maart 2021, van <https://www.rotterdam.nl/wonen-leven/oudeland/>.
- Gemeente Rotterdam. (z.d.-g). *Wijkprofiel Hoogvliet-Noord 2014*. Geraadpleegd 13 april 2021, van <https://wijkprofiel.rotterdam.nl/nl/2014/rotterdam/hoogvliet/hoogvliet-noord?toon=alles>.
- Gemeente Rotterdam. (z.d.-h). *Wijkprofiel Hoogvliet-Noord 2020*. Geraadpleegd 25 maart 2021, van <https://wijkprofiel.rotterdam.nl/nl/2020/rotterdam/hoogvliet/hoogvliet-noord>.
- Gemeente Rotterdam. (z.d.-i). *Wijkprofiel Rotterdam 2014*. Geraadpleegd 15 februari 2021, van <https://wijkprofiel.rotterdam.nl/nl/2014/rotterdam/hoogvliet/hoogvliet-noord>.
- Gemeente Rotterdam. (2019). *Nota van Uitgangspunten Oudeland-Oost, Hoogvliet*.
- Giele, M. (z.d.). *Jaren 90: Stedelijke vernieuwing moet de stad weer populair maken*. De architect. Geraadpleegd 1 maart 2021, van <https://www.dearchitect.nl/stedenbouw/artikel/2020/10/select-jaren-90-stedelijke-vernieuwing-moet-de-stad-weer-populair-maken-101255332>.
- Hochstenbach, C. (2019). Sociale menging? Vergeet de elitewijken niet! *Beleid en Maatschappij*, 46(1), 204-206. <https://doi.org/10.5553/BenM/138900692019046001021>.
- Hoentie. (18 november 2014). *Strategieën voor stedelijke herontwikkeling: de casus Hoogvliet*. Geograaf. <http://hoentie.nl/2014/11/18/strategieen-voor-stedelijke-herontwikkeling-de-casus-hoogvliet/>.
- Jack, S. L. (2005). The Role, Use and Activation of Strong and Weak Network Ties: A Qualitative Analysis*. *Journal of Management Studies*, 42(6), 1233–1259. <https://doi.org/https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/j.1467-6486.2005.00540.x>.
- Jamshed, S. (2014). Qualitative research method-interviewing and observation. *Journal of Basic and Clinical Pharmacy*, 5(4), 87–88. <https://doi.org/10.4103/0976-0105.141942>.
- Kam, G. De, & Needham, B. (2003). *Een hele opgave - Over sociale cohesie als motief bij stedelijke herstructurering*. <http://nethur.geog.uu.nl>.
- Kearns, A., & Forrest, R. (2000). Social Cohesion and Multilevel Urban Governance. *Urban Studies*, 37(6), 1017-2000. <https://doi.org/10.1080/00420980050011208>.
- Kleinhans, R. J. (2005). *Sociale implicaties van herstructurering en herhuisvesting* [Technische Universiteit Delft]. <http://www.library.tudelft.nl/dup/>.
- Kleinhans, R, Veldboer, L., Doff, W., Jansen, S., & van Ham, M. (2014). *Terugblikken en vooruitkijken in Hoogvliet. 15 jaar stedelijke vernieuwing en de effecten op wonen, leefbaarheid en sociale mobiliteit*. https://www.researchgate.net/publication/283076958_Terugblikken_en_vooruitkijken_in_Hoogvliet_et_15_jaar_stedelijke_vernieuwing_en_de_effecten_op_wonen_leefbaarheid_en_sociale_mobiliteit.

- Komter, A., Burgers, J., & Engbersen, G. (2000). *Het cement van de samenleving: een verkennende studie over solidariteit en cohesie*. Amsterdam University Press.
https://books.google.nl/books?hl=nl&lr=lang_en%7Clang_nl&id=ZBFjISE-fbkC&oi=fnd&pg=PA7&dq=+emile+durkheim+cohesie&ots=rp_f3uqoQ8&sig=3GEbNadVNwhRCrHjGG_ABB6OI7I#v=onepage&q=durkhei&f=false.
- Leefbarometer. (z.d.). *Leefbaarometer*. Geraadpleegd 9 april 2021, van <https://www.leefbaarometer.nl/kaart/?indicator=0&schaalniveau=0&periode=5&referentiekaart=1&locatie=hoogvliet&latitude=&longitude=#kaart>.
- Lees, L. (2008). Gentrification and Social Mixing: Towards an Inclusive Urban Renaissance? *Urban Studies*, 45(12), 2449-2470. <https://doi.org/10.1177/0042098008097099>.
- Marissing, E. van, Bolt, G. S., & Kempen, R. van. (2004). *Stedelijk beleid en sociale cohesie in twee herstructureringswijken: Nieuw-Hoograven (Utrecht) en Bouwlust (Den Haag)*. 1–110.
<http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/11287>.
- Ministerie van VROM. (1997). *Nota Stedelijke Vernieuwing*.
- Ministerie van VROM. (2004). *Leefbaarheid van wijken*.
- Mortelmans, D., Leuven, A., & Haag, D. (2007). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. www.uitgeverijacco.nl.
- Mulders, A. (5 maart 2021). *Boze Rotterdammers gaan samenwerken in wooncrisis: 'Wonen is een grondrecht, geen luxeproduct'*. AD. <https://www.ad.nl/rotterdam/boze-rotterdammers-gaan-samenwerken-in-wooncrisis-wonen-is-een-grondrecht-geen-luxeproduct~ab22fb3f/>.
- Ouwehand, A. (2019). Hogere waardering voor gemengde wijk Bewoners in Rotterdam Zuidwijk over de instroom en ingreep in hun veranderende wijk. *Beleid en Maatschappij*, 46(3), 329-347.
<https://doi.org/10.5553/BenM/138900692019046003002>.
- Ouwehand, A. (2018). Menging maakt verschil: Hoe bewoners buurt- en wijkverandering ervaren en waarderen ondanks en dankzij herstructurering. *Architecture and the Built Environment*, 8(8), 1–542. <https://doi.org/10.7480/abe.2018.8.2295>.
- Overheid.nl. (z.d.). *Wettenbank*. Geraadpleegd 25 maart 2021, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0019388/2018-06-13>.
- Paes, M. (2008). *Wijkgezondheidswerk: een studie naar 15 jaar wijkgericht werken aan gezondheid in Den Bosch-Oost* [University of Amsterdam]. <https://dare.uva.nl>.
- Philipsen, H., & Vernooy-Dassen, M. (2004). Kwalitatief onderzoek: nuttig, onmisbaar en uitdagend. *Huisarts en Wetenschap*, 47, 288–292. <https://doi.org/10.1007/BF03083760>.

- Plochg, R. E., Juttmann, N. S., Klazinga, J. ., & Mackenbach, J. (2006). *Handboek gezondheidszorgonderzoek*. Bohn Stafleu van Loghum.
https://books.google.nl/books?hl=nl&lr=lang_en%7Clang_nl&id=kl5QBCFpvN4C&oi=fnd&pg=PA77&dq=kwalitatief+diepte+interview&ots=eTM6NGAvXE&sig=kPpfSuUnq8-ekF9BG8KwxGM45uA#v=snippet&q=diepte&f=false.
- Politie.nl. (5 juni 2021). *Waarschuwingsschot na vuurwapenmelding Hoogvliet*. Politie.
<https://www.politie.nl/nieuws/2021/juni/5/07-waarschuwingsschot-na-vuurwapenmelding-hoogvliet.html>.
- Quite, W., Hofstra, B., Knigge, A., & de Schipper, N. (2014). De werking van sociaal kapitaal in het statusverwervingsproces in Nederland. *Mens en maatschappij*, 88(4), 400–425.
<https://doi.org/10.5117/mem2013.4.quit>.
- Rijnmond. (8 maart 2021). *Niet één, niet twee, maar drie hennepwekerijen in één straat - Rijnmond*.
<https://www.rijnmond.nl/nieuws/204592/Niet-een-niet-twee-maar-drie-hennepwekerijen-in-een-sstraat>.
- Rotterdam Woont. (z.d.-a). *Rotterdam woont*. Geraadpleegd 28 maart 2021, van
<https://rotterdamwoont.nl/neighbourhoods>.
- Rotterdam Woont. (z.d.-b). *Wijkhistorie: Hoogvliet Noord*. Geraadpleegd 9 april 2021, van
https://rotterdamwoont.nl/neighbourhoods/view/39/Hoogvliet_Noord.
- Scheepers, P., Tobi, H., & Boeije, H. (2016). *Onderzoeksmethoden*. Boom Uitgevers Amsterdam.
- Schnabel, P., Bijl, R., & de Hart, J. (2008). *Betrekkelijke betrokkenheid: Sociaal en Cultureel Rapport 2008*.
- Schuiling, D. (2007). Stadsvernieuwing door de jaren heen. *Rooilijn*, 40(3), 158–165.
- Schuyt, K. (1997). *Sociale cohesie en sociaal beleid*. Drie publiekscolleges in De Balie.
- Sociaal en Cultureel Planbureau. (9 september 2020). *Wonen | De sociale staat van Nederland: 2020 - SCP*. <https://digitaal.scp.nl/ssn2020/wonen/>.
- Spieke.nl. (12 mei 2021a). *Overvaller bedreigt winkelpersoneel met vuurwapen*. Spieke.
<https://www.spieke.nl/2021/05/overvaller-bedreigt-winkelpersoneel-met-vuurwapen>.
- Spieke.nl. (17 mei 2021b). *Wéér winkel in Hoogvliet overvallen, verdachte aangehouden*. Spieke.
<https://www.spieke.nl/2021/05/weer-winkel-in-hoogvliet-overvallen-politie-zoekt-dader>.
- Trouw. (8 juni 1994). *“Deltaplan” vraagt economische steun voor grote steden*. Trouw.
<https://www.trouw.nl/nieuws/deltaplan-vraagt-economische-steun-voor-grote-steden~b4abfd1d/>.

- Van der Graaf, P., & Veldboer, L. (2009). The Effects of State-Led Gentrification in the Netherlands. In J. . Duyvendak, F. Hendriks, & M. van Niekerk (Red.), *City in sight: Dutch dealings with urban change* (pp. 61–80). Amsterdam University Press.
<http://www.nicis.nl/kenniscentrum/binaries/nicis/bulk/publicaties/2009/10/city-in-sight.pdf%0AGeneral>.
- van der Wouden, R., Hamers, B., & Verwest, F. (2006). *Toekomstverkenning grotestedenbeleid: een beschouwing*.
- Van Eijk, G. (2010). Does living in a poor neighbourhood result in network poverty? A study on local networks, locality-based relationships and neighbourhood settings. *House and the Built Environment*, 25, 467–480. <https://doi.org/10.1007/s10901-010-9198-1>.
- Volksgezondheidszorg. (z.d.). *Bevolking | Cijfers & Context | Vergrijzing*. Geraadpleegd 13 april 2021, van <https://www.volksgezondheidszorg.info/onderwerp/bevolking/cijfers-context/vergreijzing>.
- Wittebrood, K. & Van Dijk, T. (2007). Aandacht voor de wijk - de effecten van herstructurering op de leefbaarheid en veiligheid. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- WNL. (7 mei 2021). *Drie explosies in een nacht in Rotterdam: "De schrik zit er behoorlijk in"*. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=KM97HO2GXFE>.

Bijlage 1. Vragenlijst interviews

Introductie	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wat gaat de Gemeente Rotterdam doen met de gegevens? 2. Anoniem, niet te herleiden interviews door pseudoniem. 3. Mag het interview worden opgenomen voor onderzoeksdoeleinden? 4. Akkoord met deelname?
--------------------	--

Algemene informatie	
Persoonskenmerken	1. Wat is uw naam, leeftijd, etnische achtergrond, opleidingsniveau, werk?
Woonsituatie	<ol style="list-style-type: none"> 1. Waar woont u in Oudeland? 2. Kunt u iets vertellen over uw woning? (Type, huur/koop, woonduur) 3. Hoelang woont u in Oudeland? 4. Waar woonde u hiervoor? Doorvragen: waarom verhuisd? Verschillen tussen wijken?
De buurt	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wat vindt u van de buurt Oudeland? Denk aan: veiligheid, voorzieningen, groen, levendig, sfeer? 2. Heeft u Oudeland de afgelopen jaren zien veranderen? (Zo ja: op wat voor manier dan?)
Nieuw versus oud	<ol style="list-style-type: none"> 1. In hoeverre denkt u dat er een onderscheid te maken is in 'oude' en 'nieuwe' bewoners van Oudeland? Op basis waarvan maakt u dit onderscheid/wat zijn de belangrijkste kenmerken van beide groepen? 2. Waar zou u zelf een grens trekken? (2004, 2015, of ergens anders?) Doorvragen: of is er geen grens te trekken? 3. Ziet u uzelf als oude of nieuwe bewoner? (Of geen van beide?)

Vragen sociaal netwerk / sociaal kapitaal / sociale cohesie	
Mind map	1. Kunt u een mindmap tekenen van uw sociale netwerk? (De mensen die het dichtst bij u staan)
Aard van de relaties	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wie zijn de drie belangrijkste personen voor u uit de mindmap? (Vrienden, burens, klasgenoten – zonder ouders) Per persoon (directe relaties): <ul style="list-style-type: none"> • Kunt u wat over deze persoon vertellen? • Wat is hun leeftijd? - Geslacht? -Etniciteit? - Opleidingsniveau? • Waar wonen ze? (Zelfde buurt, buiten buurt in stad, buiten stad, buitenland) • Type school/werk? • Soort relatie met respondent? (Vriend, familie, collega, burens)

	<ul style="list-style-type: none"> • Duur relatie? • Frequentie contact? • Aard van het contact (uitgaan, hulp, huiswerk, emotioneel, sociale controle, etc.) • Waarom is deze persoon belangrijk voor u? <p>2. Waar wonen de meeste vrienden van u? (binnen/buiten Oudeland?)</p> <p>3. Waar woont de meeste familie van u? (binnen/buiten Oudeland?) Doorvragen: waarom wonen daar de meeste relaties?</p> <p>4. Indien nog niet aan bod gekomen: zijn er mensen <i>in Oudeland</i> die dicht bij u staan? En mensen met wie u contact heeft, maar iets verder van u afstaan dan naaste familie en vrienden? (directe + indirecte relaties). Doorvragen: zo nee, wel behoefte aan?</p> <p>5. Bent u <i>in Oudeland</i> met mensen in contact via grotere instanties? (Denk aan: kerk, leraren, dokter). Doorvragen: zo nee, wel behoefte aan?</p>
<p>Activiteiten en ontmoetingen</p>	<p>1. Wat voor activiteiten onderneemt u in Oudeland? Denk aan: sport, winkels, markt, creatief, cursussen, school, taalles, kookles etc.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Met wie onderneemt u deze activiteiten? • Waar onderneemt u deze? • Hoe frequent onderneemt u deze activiteiten? <p>2. Zijn er ook specifieke buurt/ontmoetingsactiviteiten en plekken in Oudeland? Zo ja: maakt u hier gebruik van?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat voor activiteiten/plekken zijn dit? • Hoe frequent komt u hier? • Met wie maakt u hier gebruik van? • Wie/hoeveel mensen komen daar dan op af? • Door wie worden activiteiten georganiseerd? <p>3. Investeren bewoners actief in Oudeland? Denk aan: bewonersinitiatieven, afval prikken, contact zoeken.</p> <ul style="list-style-type: none"> • En u zelf? Waarom wel of niet? • Wat zou er moeten veranderen waardoor u zich beter/harder in wilt zitten voor Oudeland?
<p>Nieuwe bewoners / sociaal kapitaal / sociale cohesie</p>	<p>1. Kunt u de mensen in Oudeland omschrijven? Denk aan: leeftijd, SES, etniciteit.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat voor verschillende groepen zijn er in Oudeland? (Etnisch/lifestyle/SES) • Voelt u zich gelijk aan of juist anders dan de andere bewoners in Oudeland? Denk aan: mentaliteit, ideeën, waarden, leefstijl, gedrag. • Wat vindt u van de diversiteit/verschillende groepen in Oudeland? Wat vindt u het leukst/minst leuk? <p>2. Merkt u dat de bevolkingssamenstelling in Oudeland is veranderd in de afgelopen jaren?</p> <ul style="list-style-type: none"> • In hoeverre ziet u een verschil tussen de oude en nieuwe bewoners? Merkt u dat dit verschillende soorten mensen zijn? Waaraan? • Hoe ervaart u de omgang met (nieuwe)buurtbewoners? <p>3. Wat vindt u van de komst van de nieuwe bewoners die de afgelopen jaren in Oudeland zijn komen wonen?</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe ervaart u dit? Denk aan: onderling contact, thuis voelen, imago, identiteit, leefstijl, verbondenheid. <p>4. Kunt u me iets vertellen over de omgang met nieuwe/ oorspronkelijke bewoners?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gaat u vaak met nieuwe bewoners om? Wat doet u dan zoal? Merkt u verschil in de omgang met de oorspronkelijke bewoners? • Heeft u meer toegang tot andere vriendengroepen dan dat u voorheen had? <p>5. Heeft de komst van nieuwe bewoners invloed op uw sociale netwerk?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gaat u nog met dezelfde mensen om? • Waarom wel of niet? <p>7. Denkt u dat door de komst van de nieuwe bewoners het wonen in deze buurt u vooruithelpt in het leven, of dat hier wonen dit juist verhindert? Of maakt de buurt waarin u woont niets uit? Denk aan: werk vinden, goede school vinden.</p> <p>8. Zou er volgens u iets moeten veranderen om bewoners in Oudeland dichter bij elkaar te brengen? (In het algemeen)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zo ja, wat dan? • En specifiek tussen oude en nieuwe bewoners? Wat is nodig om meer in contact te komen met oorspronkelijke/nieuwe bewoners? Behoeftte aan?
<p>Sociale veiligheid en controle</p>	<p>1. In welke mate vindt er sociale controle plaats in Oudeland? Denk aan: op elkaars huis passen bij vakantie, buiten aanspreken op gedrag.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voorbeelden? <p>2. In hoeverre voelt u zich veilig in Oudeland?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Waarom? Voorbeeld? <p>3. In welke mate vinden er conflicten plaats in Oudeland?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Van welke aard zijn deze conflicten? • Heeft u zelf wel eens iets meegemaakt?
<p>Betrokkenheid</p>	<p>1. In hoeverre voelt u zich betrokken met het bestuur en beleid binnen Oudeland?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Heeft u inspraak in beslissingen over de buurt? • En vindt u het belangrijk om dit wel/niet te hebben?

Bijlage 2. Codeboom Nvivo

Name	Description	Files	References
De buurt	Informatie over Oudeland	1	1
Algemeen	Algemene informatie	10	13
Segregatie	Segregatie in Oudeland	6	15
Troep	Troep op straat	3	7
Veranderingen	Algemene veranderingen Oudeland	10	21
Voorzieningen	Aanwezige voorzieningen	12	25
Diversiteit	Ervaringen en mening over diversiteit in Oudeland	7	7
Oude vs nieuwe bewoners	Ervaringen over oude en nieuwe bewoners in Oudeland	0	0
Afwezigheid nieuwe bewoners	Scheiding nieuwe en oorspronkelijke bewoners	8	12
Contact	Contact tussen nieuwe en oorspronkelijke bewoners	9	16
Grens	Wanneer is iemand een nieuwe of oorspronkelijke bewoner?	11	15
Invloed persoonlijk	Invloed nieuwe bewoners op persoonlijk leven	9	11
Vooroordelen en aannames	Vooroordelen en aannames van nieuwe/ oorspronkelijke bewoners over elkaar	5	10
Sociaal kapitaal	Ervaringen over sociaal kapitaal in Oudeland	9	10
Sociale cohesie	Ervaringen over sociale cohesie in Oudeland	0	0
Betrokkenheid	Betrokkenheid bij de buurt	10	17
Buurtactiviteiten	Activiteiten die in de buurt georganiseerd worden	12	36
Contact buren	Contact wat bewoners hebben met buren	13	23
Imago	Imago van Oudeland	6	7
Ontmoetingsplekken	Ontmoetingsplekken in Oudeland	12	27
Persoonlijke activiteiten	Persoonlijke activiteiten die bewoners ondernemen in Oudeland	10	21
Veiligheid	Ervaringen met (on)veiligheid in Oudeland	9	11
Hangjeugd	Overlast van hangjeugd	4	5
Sociale controle	Mate van sociale controle.	11	16
Veiligheidsgevoel	Veiligheidsgevoel van bewoners	12	14
Sociale netwerk	Ervaringen over sociale netwerk in Oudeland	0	0
Behoeftes	Behoefte aan groter/kleiner sociaal netwerk	10	16
Binnen of buiten Oudeland	Contacten binnen of buiten Oudeland	12	19
Oud of nieuw	Contact met oude en/of nieuwe bewoners	3	6